

**AZ ÚJ KÖZÖS AGRÁRPOLITIKA AGRÁRTÁMOGATÁSI
RENDSZERÉNEK ELEMZÉSE A ZÖLDINFRASTRUKTÚRA
SZEMPONTJÁBÓL LÓNYA TELEPÜLÉS PÉLDÁJÁN**

**Analysis of the new Common Agricultural Policy's subsidy scheme from
the perspective of green infrastructure: Case study of Lónya**

OTDK dolgozat

Készítette: Borkó Anna Éva

Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem, Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti
Intézet, Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék, Budai Campus

Témavezető: Dr. Valánszki István, egyetemi docens

Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem, Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti
Intézet, Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék, Budai Campus

Agrártudományi szekció

Budapest

2024. május 24.

BEVEZETÉS	3
1. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	4
1.1. A zöldinfrastruktúra	4
1.1.1. A zöldinfrastruktúra általános bemutatása	4
1.1.2. A zöldinfrastruktúra elemei	5
1.2. Az agrártáj és a zöldinfrastruktúra.....	7
1.2.1. A mezőgazdaság és az agrártájak helyzete Magyarországon.....	8
1.2.2. A zöldinfrastruktúra jelentősége az agrártájban	10
1.3. A zöldinfrastruktúrával kapcsolatos stratégiai célkitűzések	12
1.3.1. Az EU Közös Agrárpolitikája	12
1.3.2. Az EU stratégiai célkitűzéseinek rendszere	13
1.3.3. Magyarország KAP Stratégiai Terve (2023-2027).....	16
1.4. A zöldinfrastruktúrával kapcsolatos jelenlegi agrártámogatások rendszere	16
1.4.1. A KAP (2023-2027) I. pillér zöldinfrastruktúrával kapcsolatos támogatásai	17
1.4.2. A KAP (2023-2027) II. pillér zöldinfrastruktúrával kapcsolatos támogatásai	21
2. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN.....	24
2.1. Módszertan	24
2.1.1. Átfogó módszertani megközelítés bemutatása.....	24
2.1.2. Alkalmazott módszerek.....	26
2.2. Anyag.....	27
2.2.1. Felhasznált irodalom bemutatása	27
2.2.2. Mintaterület és minta bemutatás	28
3. EREDMÉNYEK ÉS MEGVITATÁSUK.....	30
3.1. Eredmények bemutatása	30
3.1.1. Szereplők.....	30
3.1.2. Anyagi források.....	33
3.1.3. Játékszabályok	34
3.1.4. Szereplők narratívái	35
3.2. Eredmények megvitatása.....	40
3.3. Eredmények összefoglalása	44
4. GYAKORLATI ALKALMAZHATÓSÁG ÉS TOVÁBBI KUTATÁSI LEHETŐSÉGEK.....	45
4.1. Gyakorlati alkalmazhatóság	45
4.2. További kutatási lehetőségek.....	46
Irodalomjegyzék.....	47
Mellékletek.....	49

BEVEZETÉS

Napjainkban a klímaváltozás hatásai már mindannyiunk számára érzékelhetővé vált. A **klímaváltozás és a mezőgazdaság kapcsolata** ma az egyik **legfontosabb és legkomplexebb kérdés**, amellyel szembe kell néznünk, hiszen a megfelelő minőségű és mennyiségű élelmiszer termelése egyre nagyobb kihívást jelent nem csak hazánkban, de az egész világon. A **termelés intenzívvé válása** és az **agrártájakra nehezedő fokozódó terhelés** mellett a **természetes és természetközeli állapotban megmaradt élőhelyek fennmaradása is veszélybe kerül**. A mezőgazdaság átalakulása és a földhasználat megváltozása összetett folyamat, az éghajlatváltozás mellett különböző gazdasági és társadalmi változások egyaránt hangsúlyos szerepet játszanak benne. Az **Európai Unió Közös Agrárpolitikája (KAP)** és annak **hazai megvalósulása** a **magyar agráriumot leginkább befolyásoló szakpolitika**, mely alapján meghatározza a hazai tájak állapotát. Az utóbbi években a KAP, a mezőgazdasági termelők támogatása mellett, egyre **nagyobb hangsúlyt helyez a biológiai sokféleség védelmére** és a különböző természet-és környezetvédelmi törekvések érvényesítésére, melyek az agrártájak esetében is kiemelten fontosak. A **zöldinfrastruktúra-koncepció** az elmúlt évtizedben széles körben elterjedté vált, ma már számos stratégia **hatékony eszközként hivatkozik** rá a különböző **természetvédelmi, természetmegőrzési és klímaadaptációs célkitűzések megvalósításában**. A zöldinfrastruktúra fogalma integrálásra került az uniós biodiverzitás-védelemmel kapcsolatos stratégiákba, illetve a Közös Agrárpolitikába is. A mezőgazdaság zöldítését szolgáló támogatások célja, hogy **csökkentsék az agrártájakra nehezedő nyomást** és a termelési gyakorlatok káros hatásait, illetve, hogy **előremozdítsák a fenntarthatóbb gazdálkodási gyakorlatok alkalmazását**, a tájgazdálkodást, tájjal való együttműködést, és a természetvédelmi szempontok érvényesítését, amelyekre egyre nagyobb szükség van. **2023-tól új szakpolitika** lépett érvénybe, amelyben ezeket a törekvéseket még inkább előtérbe kívánja helyezni az EU. Az előző **agrárpolitikák kudarca miatt** azonban sokak számára kérdéses, hogy ez esetben a változások **tényleg eredményt fognak-e hozni** és valóban hozzájárulnak-e a fenntarthatóbb mezőgazdálkodáshoz és a biodiverzitás védelméhez.

Annak érdekében, hogy erre választ kapjak, az alábbi **kutatói kérdéseket** fogalmaztam meg:

KK1: A Magyarország által megvalósított új közös agrárpolitika kialakítása lehetőséget teremt-e az agrártáj zöldinfrastruktúrájának fenntartására és fejlesztésére?

KK2: A szempontok, amelyeket az új KAP kialakításánál figyelembe vettek, megteremtik-e a lehetőséget a biodiverzitás védelmével kapcsolatos célkitűzések teljesítésére a zöldinfrastruktúrát tekintve?

KK3: Hogyan vélekednek a gazdálkodók az új KAP biodiverzitás védelemmel kapcsolatos támogatási rendszeréről a zöldinfrastruktúrát tekintve?

1. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

1.1. A zöldinfrastruktúra

1.1.1. A zöldinfrastruktúra általános bemutatása

A zöldinfrastruktúra manapság divatos és egyre gyakrabban használt **interdiszciplináris fogalom**, amelyet az utóbbi években már szinte minden **környezet- és természetvédelemmel** kapcsolatos, illetve az **emberek életminőségének javítását célul kitűző stratégiai dokumentum** tartalmaz. A zöldinfrastruktúra-koncepció kialakulása az ember és a természet komplex viszonyrendszerének kutatása, az 1960-70-es évek természet- és környezetvédelmi törekvései és a tájjal kapcsolatos aggodalmak fokozódása révén alakult ki egy folyamatos – és máig tartó – szemléletváltás révén (ZI, 2017). A zöldinfrastruktúra kifejezés elsőként Benedict és McMahon (1996) *Green Infrastructure: Smart Conservation for the 21st Century* c. publikációjában került bemutatásra, amely zöldinfrastruktúrát olyan elemek hálózataként definiálja, amely **összeköti egymással a természetes és épített környezetet**; települési léptékben a városok élhetőbbé tételét szolgálja, míg regionális léptékben a **természetes és természetközeli területek összekapcsolásával** járul hozzá a társadalom **jólétéhez, egészségéhez** és az **ökoszisztémák** megfelelő és fenntartható működéséhez **sokrétű felhasználási lehetőséget** teremtve.

A zöldinfrastruktúrával kapcsolatos első hivatalos, már stratégiai szövegekörnyezetben megjelenő fogalommeghatározás az Európai Bizottság *Környezetbarát infrastruktúra – Európa természeti tőkéjének növelése* című közleményében olvasható, amely úgy nyilatkozik a zöldinfrastruktúráról, mint **természetes és természetközeli területek**, illetve egyéb környezeti jellemzőket magába foglaló **stratégiaileg megtervezett hálózat**, amely **tudatos tervezés és irányítás** révén **széleskörű ökoszisztéma-szolgáltatások** ellátására képes (EB, 2013). Szárazföldi területek esetében **zöld-**, míg vízi ökoszisztémák esetében **kékinfrastruktúráról** beszélhetünk, amelyek **vidéki és városi** környezetben egyaránt jelen vannak.

Habár a **zöldinfrastruktúrát** – a továbbiakban ZI – sokféle módon definiálják, a különböző tudomány- és szakágak által készített stratégiai dokumentumokban, tervezetekben, illetve ismeretterjesztő kiadványokban, leginkább az **ökoszisztéma-szolgáltatások felől történő megközelítés** jellemző. Ebből adódóan, ahogyan sok más a természet és ember viszonyrendszerén alapuló fogalom, így a ZI is humánközpontú fogalomnak tekinthető. Jóllehet a települési, az agrár és a természetes táj ZI rendszerei kapcsán funkcionális szempontból más-más tulajdonságok emelhetők ki, minden esetben megjelennek valamilyen formában a ZI-t jellemző legfontosabb közös jellemzők: a **hálózatszerűség**, a **fizikai**

összekapcsoltság, a hálózatot felépítő elemek **természetességének magas foka**, illetve a **többfunkciósság vagy multifunkcionalitás**, amely a társadalom és az természetes ökoszisztémák szempontjából egyaránt előnyös.

1.1.2. A zöldinfrastruktúra elemei

A zöldinfrastruktúrát alkotó elemek sokféle módon tipizálhatók. A zöldinfrastruktúra- koncepció és fogalom megjelenésekor Benedict és McMahon (1996) **tájszintű rendszerként**, tájökológiai megközelítéssel írta le a ZI fogalmát, így a hálózatot alkotó elemek táji léptékben kerültek meghatározásra, úgy mint természetes és helyreállított ökoszisztémák rendszere, amelyek **csomópontokból (hubs)** és **folyosókból (links)** tevődnek össze. Ez a megközelítés elsősorban a fizikai alkotóelemeket, illetve azok közötti ökológiai kapcsolatokat tekintik a hálózat részének. Az első hazai szakirodalmak ennek megfelelően és ezen szempont mentén az **Országos Ökológiai Hálózat területeit** és a **védett természeti területeket** tekintették a fő alapegységként (NTA, 2015). Ez a felfogás ma leginkább már csak az elsődlegesen természetvédelmi célú dokumentumokban szerepel.

Az újabb szakirodalmak úgy hivatkoznak a ZI rendszerekre, amelyek a természetes, **természetközeli élőhelyek** és **minden más növényzettel borított ökológiai jelentőségű területet** és a települési környezetben található, funkcionálisan jól működő **városi zöldfelületeket** is magukba foglalják. Esetenként a hálózataalkotó elemek sora további **potenciális**, még nem ZI-ként működő, de **fejlesztéssel a hálózatba kapcsolható elemekkel** egészülhet ki (ZIFFA 2016, EU-BS, 2011). A rendszerszemlélet egy még magasabb szinten történő integrálása jelenik meg az Európai Bizottság ZI-stratégiájában, amelyben a **fizikai alkotóelemeken túl** az úgynevezett **puha (soft) elemek**, a tervezési eszközök és módszerek, szakpolitikák, illetve a projektek is a “hálózat” részét képezik (EB, 2013; ZI, 2017).

A hazai és nemzetközi szakirodalmakban leírtak szintézise alapján ZI elemnek tekinthető **minden kül- és belterületi, vidéki és települési környezetben megtalálható biológiailag aktív, magas ökológiai értékű zöldfelületi elem**, melyek **együttesen hálózatot képeznek** és jelentős mértékben **hozzájárulnak a természeti funkciók, folyamatok fenntartásában** és az **társadalom szempontjából hasznos szolgáltatásokat nyújtanak** (ZI, 2017).

A ZI elemek **tipizálása sokféleképpen történhet**, mivel elsődleges rendeltetésük és térbeli kiterjedésük szerint is nagyon sokfélék, illetve a tervezés vagy kutatás léptékétől függően más-más egységeket szükséges figyelembe venni. A kutatásom szempontjából az **agrártáj ZI elemei lényegesek**, így ezeket

mutatom be részletesebben és eltekintek a már meglévő csoportosításoktól. Mivel ezek sora is igen hosszú és a zöldinfrastruktúra-hálózatban betöltött szerepük, illetve hatékonyságuk is eltérő, annak érdekében, hogy egyértelműen kijelöljem a dolgozat fókuszát képző ZI elemeket egy, a **Közös Agrárpolitika fogalomrendszerére épülő csoportosítás** által mutatom be őket.

Az agrártáj zöldinfrastruktúráját tekintve kiemelt jelentősége van a **fás szárú növényzetnek**. A **fák és cserjék alkotta növényzeti foltok** sokféle módon lehetnek jelen a tájban; lineáris vagy pontszerű elemekként; magányosan, kisebb-nagyobb csoportokban; fasorokat, erdősávokat, vagy erdőfoltokat alkotva. A különböző élőhelyekkel érintkezve ún. **ökotonokat, átmeneti szegélyzónákat alkotnak**, melyeknek meghatározó szerepük van az agrár tájak biodiverzitásának fenntartása szempontjából, kiváltképp az intenzíven művelt szántóterületek környezetében. Ezekre a KAP *nem termelő tájképi elemekként* hivatkozik, ide sorolva a **magányosan álló fákat, fa-és bokorcsoportokat, fás és cserjés sávokat**. Jellegükben ehhez hasonlóak, azonban az előzőekkel szemben jellemzően lágyszárú növények által dominált, nem művelt területek a parcellákat egymástól elválasztó, vagy azokat szegélyező **táblaszegélyek**, valamint az agrár környezetben található vízfolyások és az állóvizek mentén kialakított **vízvédelmi sávok, valamint az erózióvédelmi sávok és erózióvédelmi létesítmények**. A KAP fogalmi kerete kiegészül egyéb, ún. **védtett tájképi elemekkel**, amelyek **tájképi és/vagy a biodiverzitás fenntartásának szempontjából lényegesek és megőrzendők**. Ilyen a gémeskút, a kunhalom, a terasz és a kis kiterjedésű tó, melyeket a Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapotról szóló rendeletben (a továbbiakban HMKÁ) védetté nyilvánítottak és a Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszerben (MePAR) lehatárolásra kerültek (50/2008. (IV. 24.) FVM rendelet).

A KAP fogalmi rendszerén kívül ZI elemként említhetjük a **természetközeli vizes élőhelyeket**, az **álló- és folyóvizeket**, az ezekhez csatlakozó **vízparti zóldsávokat**, illetve az **időszakos vízfolyásokat**, az időszakosan vagy tartósan **vízzel borított területeket, mocsarakat és lápok** is (ZI, 2017; Santl et al. 2021).

A fentebb említett fogalommeghatározások értelmében a zöldinfrastruktúra hálózat részének tekintjük a **mezőgazdasági területeket**, főként a **gyepeket**, amelyeknek nagyon fontos szerepük van a természetes és természetközeli ökoszisztémák fenntartásában. Ezen felül fontos megemlíteni a **szántóterületeket** is, amelyek ugyan a **művelés módjától függően nagyon változó biológiai aktivitással** jellemezhetők, de szintén a ZI-hálózat részét képezik (ZI, 2017). Magasabb ökológiai értékkel rendelkeznek bizonyos

alternatív gazdálkodási módokkal fenntartott termőterületek, illetve talajjavítás céljából fenntartott **parlag**, **ökológiai jelentőségű másodvetés**, illetve **nitrogén megkötő növényvel bevetett területek**, amelyek ***nem termelő területként*** vannak számon tartva a KAP fogalmai között.

Brown et al. (2019) az ezzel kapcsolatos szakirodalom szisztematikus áttekintésével egy átfogó tanulmányban értékelték a korábbi KAP biológiai sokféleségre gyakorolt hatásait, különös tekintettel a korábbi rendszer EFA – ökológiai fókuszterületekre. A szerzők szerint **fontos különbséget tenni a talajvédelmet támogató**, illetve a **biológiai sokféleséget támogató** intézkedések között és a KAP agrár-ökoszisztémák védelme érdekében nyújtott támogatásait ez utóbbi csoportra kell korlátozni, a várt eredmények világossá tételével, annak érdekében, hogy biztosítva legyen a hatékonyság (Brown et al., 2019). Az új KAP-ban ez olyan módon teljesült, hogy az eddig együttes fogalmi keretben szereplő EFA – ökológiai fókuszterületek a jelenlegi rendszerben ***nem termelő területek*** és ***nem termelő tájképi elemekként*** vannak jelen, ekképpen, ha nem is teljesen explicit módon, de különbséget tesz a két kategória között.

Mivel a dolgozat tárgyát az új KAP képi, ezért a továbbiakban a zöldinfrastruktúra elemek megnevezésére a KAP fogalmait fogom használni, tekintet nélkül ezek talaj- és biodiverzitás védelemben betöltött szerepük minőségére. A szántóföldek kapcsán a ***nem termelő területek*** és ***nem termelő tájképi elemek*** kérdését tárgyalom, illetve külön kategóriaként vizsgálom a **gyepeket**, beleérve minden állandó gyepterületet, a kaszálókat, legelőket és fás legelőket is.

Fontos továbbá megemlíteni, hogy egyéb kategóriák is léteznek, amelyek szintén lényeges szerepet töltenek be az agrár ZI-hálózatokban és az új KAP is figyelmet fordít rájuk. Ilyenek például az extenzív gyümölcsösök, illetve az ún. vegyes/agrárerőszeti rendszerek, melyek említésén túl mutató tárgyalását jelen keretek nem teszik lehetővé, de a téma komplexitását tekintve egy külön dolgozatot is megérdemelné.

1.2. Az agrártáj és a zöldinfrastruktúra

A következő alfejezetben rövid áttekintést adok az agrártájak magyarországi helyzetéről, kitérve a mezőgazdaság átalakulására, a földhasználati rendszerek megváltozására, illetve ezek legfontosabb következményeire. Ezt követően röviden bemutatom a magyar agrárium jelenlegi helyzetét, végül pedig azt tárgyalom, hogy a kialakult problémák milyen módon enyhíthetők a zöldinfrastruktúra-fejlesztés által.

1.2.1. A mezőgazdaság és az agrártájak helyzete Magyarországon

Az elmúlt évtizedek gazdasági, technikai és társadalmi változásai az európai tájak gyors változását eredményezték (Lambin és Geist, 2006). A földhasználati rendszerek és a mezőgazdálkodási módok átalakulása, a városok terjeszkedése és a közlekedési infrastruktúra bővülése, a természetes és természetközeli területek csökkenéséhez, valamint a korábbi **tájhasználat és tájszerkezet drasztikus változásaihoz vezetett**. Az **éghajlatváltozás** hatásai, az idei év téli és tavaszi hőségrekordjai, az elmúlt nyarak aszályai és az egyéb, eddig sosem látott időjárási szélsőségek nagyon súlyos következményeket okoznak a mezőgazdasági termelésben. A világ minden részén jelenlévő globális méretű problémák mellett Magyarország továbbra is küzd az **országon belüli területi egyenlőtlenségekkel**; a főváros és agglomerációjának egyre fokozódó terhelésével és az ezzel ellentétes irányú társadalmi-gazdasági változások indukálta északkeleti országrészek **elnéptelenedésével** és az itt található **mezőgazdasági terület felhagyásával** (Szabó, 2011). Aggasztó tendencia az etnikai alapú társadalmi konfliktusok és **szegregáció** egyre fokozódó jelenléte bizonyos térségekben, amely tovább növeli a társadalmi és területi egyenlőtlenségeket (Szabó, 2011). A vidéki települések helyzete az elmúlt évtizedekben tovább romlott (Koós, 2023). A területi fejlettségben és a jövedelemegyenlőtlenségben egyre nagyobb szakadék mutatkozik az országrészek között, amely a rendszerváltozás óta folyamatosan fennálló **birtokstruktúrával és tulajdonviszonyokkal kapcsolatos megoldatlan problémákkal** kiegészülve, komoly kihívások elé állítja a jövedelmező élelmiszertermelést és tovább nehezíti a fenntartható jövedelemszerzést (Hartvigsen, 2013; Dorgai, 2004).

Hazánk mezőgazdaságát a 1960-as évektől kezdődően a rendszerváltásig az **intenzív földhasználat és az iparszerű mezőgazdasági formák jellemezték** (Tóth, 2003), amellyel párhuzamosan a kivett területek növekedése, illetve a zöldterületek és a mezőgazdasági területek csökkenése a mai napig megfigyelhető (KSH, 2019). Az évtizedek óta tartó, és napjainkban is jelenlévő **intenzív földhasználat a termőhelyi adottságokat meghaladó igénybevétel**, a termőföld természetes erőforrásainak kimerülését és mesterséges energiaráfordítási-kényszert eredményezett (Ángyán, 1997).

A környezet termelési igényekre szabott átalakítása a **talaj termőrétegének pusztulásához**, a **talajszerkezet romlásához**, genetikai és faji diverzitásának csökkenéséhez vezetett. Ennek ellensúlyozására tovább növekedett a **külső tápanyagbevitel**, melyeknek szakszerűtlen használata sok esetben az élővizeink, a talaj-és rétegvíz állapotának romlásához vezetnek, kiváltképp azokban az esetekben, amikor az ésszerűtlen és felelőtlen módon végzett műtrágyázás olyan mezőgazdálkodási

gyakorlatokkal párosul, amely figyelmen kívül hagyja a vetésváltás és a folyamatos növényborítás szükségességének elveit, illetve előnyben részesíti a monokultúras növénytermesztést (Ángyán, 1997; Márkus 1993).

Az intenzív iparosodás és intenzifikáció időszakához köthetők a mezőgazdasági birtokok koncentrációs törekvései is, amelyek a **hazai birtokszerkezet drasztikus átalakulását** eredményezték (Lőrinczi 2003). A mai napig látható nyoma van az akkor végrehajtott **agrár-ökonómiai-szempon্তু táblásításnak**, mely során több ezer hektár erősáv, fasor, fa-és cserjesáv, birtokjelző mezsgye került felszámolásra a nagytáblás művelés és a gépi munkavégzés megkönnyítése érdekében (Takács 2008). Az ilyen elvek mentén történő gazdálkodás napjainkban is jellemző, melynek következtében a **mezőgazdasági területek homogénné váltak**, a **természetközeli tájelemek eltűntek**, és ezzel együtt sokszorosan intenzívebbé és egyoldalúbbá váltak a termelési gyakorlatok, amelyek az **ökoszisztéma-szolgáltatások csökkenéséhez vezettek** (Butler et al., 2007; Skokanová et al., 2020). A lecsökkent fajgazdagság emellett a természetes biológiai védekezés hatékonyságát is rontja, ami a természetes egyensúly felborulásához, a kártevők és inváziós fajok elszaporodásához vezethet (Bajwa et al., 2019); illetve a mikroklimatikus viszonyok és a vízháztartás megváltozása növeli az eróziós és deflációs károk valószínűségét is (Szarvas 2010).

Az agrárium jelenlegi helyzete Magyarországon

A magyar agrárium 2020 óta jelentős változásokon ment keresztül, a koronavírus-járvány miatt kialakult **gazdasági és társadalmi változások**, illetve a **klímaváltozás** okozta időjárási szélsőségek hatására. A **gazdaságok számának csökkenése** és a **művelt területek átlagos nagyságának növekedése** figyelhető meg. A termelői árak emelkedése a növényi és állati termékek árát egyaránt érintette, míg a termőföldárak növekedési üteme lassult, de továbbra is magas maradt. Az elmúlt években az **agrárgazdaságok száma csökkent**, 2023-ban 19%-kal kevesebb volt, mint három évvel korábban. A növénytermesztők és az állattartók is nehézségekkel küzdenek, a magas **energiaárak**, **alacsony átvételi árak** és **aszálykárok** miatt. A **növénytermesztő gazdaságok aránya emelkedett**, míg az **állattartóké csökkent**, emellett egyre kevesebb gazdálkodó gondoskodik saját állatállományáról. A **birtokszerkezet átalakulóban van**, a leggyakoribb birtokméret továbbra is az 1–5 ha közötti terület, amely a gazdaságok egyharmadára jellemző. Ugyanakkor nőtt a 200 és 500 ha közötti földhasználók aránya, míg az 1000 hektárnál nagyobb területeket művelő gazdaságok száma csökkent. Az átlagosan 14,7 hektáros gyepterületi kivételével minden művelési ágban **emelkedtek az átlagos birtokméretek**, a szántóterületek átlagos mérete közel 30 ha, míg a gyümölcsöské 3,4 ha. A gazdaságot irányító **gazdálkodók átlagéletkora tovább nőtt**, viszont egyre több gazdálkodó rendelkezik felsőfokú

mezőgazdasági végzettséggel, és **csökken azoknak az aránya, akiknek nincs mezőgazdasági képzettségük.** (KSH, 2023a)

A KSH 2023-as évvel kapcsolatos előzetes adatai alapján **Magyarország területének 55%-a mezőgazdasági terület**, melyből 82% (4,2 millió ha) szántó, 16%-a (793 ezer ha) gyeperő, 1,6%-a pedig gyümölcsös (KSH, 2023a). Az erdőterületek aránya 21% (2 millió ha) a 2022-es adatok szerint (KSH, 2022).

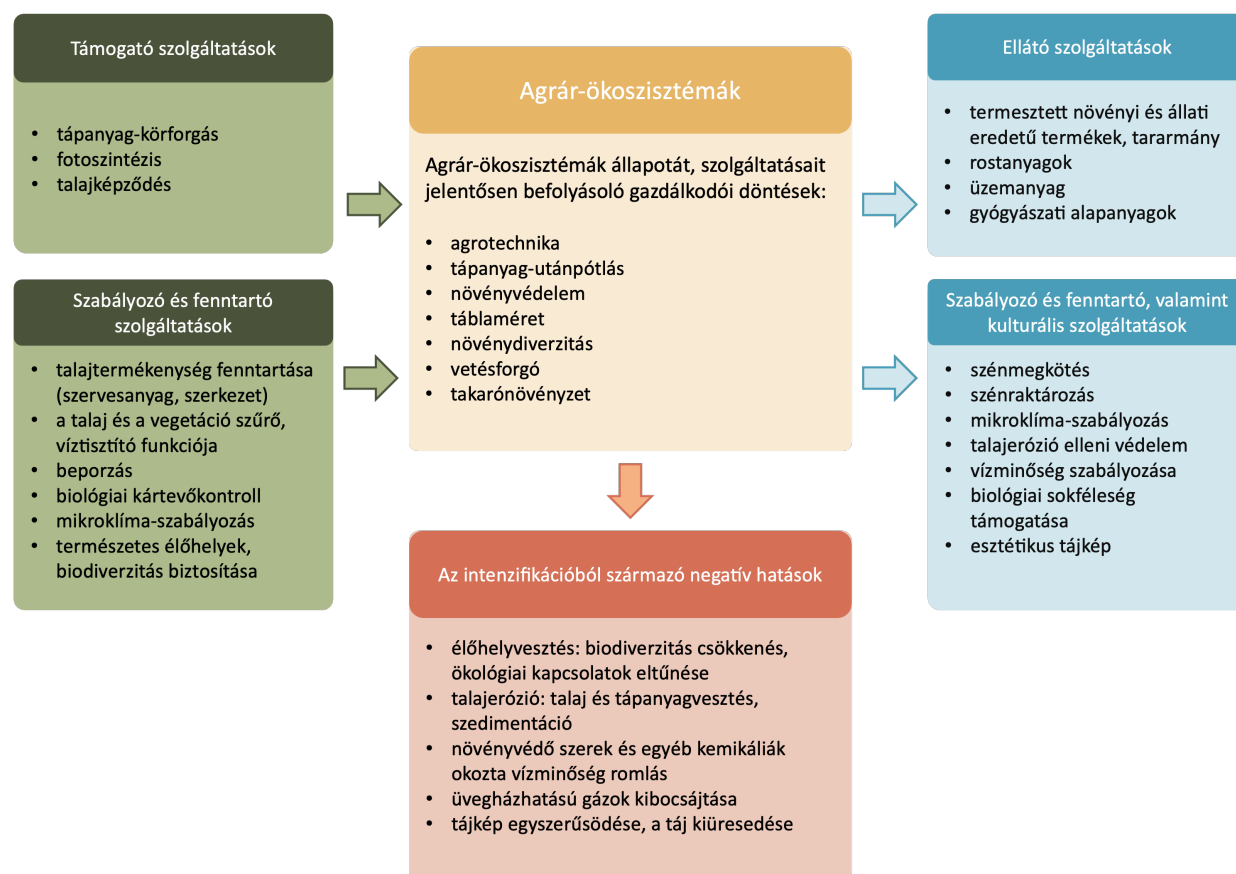
1.2.2. A zöldinfrastruktúra jelentősége az agrártájban

A zöldinfrastruktúra fogalmának bemutatásánál már szó esett annak multifunkcionalitásáról. Az Európai bizottság összefoglalóan említi a fenntartható élelmiszertermelésben, a vízminőség javításában, éghajlatváltozás mérséklésében és az ahhoz való alkalmazkodásban, az életminőség javításában, a rekreációs funkciók betöltésében, valamint a környezeti nevelésben betöltött szerepét és az ezekkel kapcsolatos ökoszisztéma-szolgáltatások sokaságát (EB, 2012). A következőkben ZI agrártájban jelenlévő legfontosabb funkcióit tárgyalom, különös tekintettel a biodiverzitás megőrzésében betöltött szerepére.

A ZI-konceptió meghaladja a kizárólag védett területekre koncentrálni természetvédelmi megközelítést és **rendszerszinten igyekszik biztosítani a biológiai sokféleség megőrzését**, az ökológiai és tájökológiai kapcsolatokat fenntartásával és az összekapcsoltság javításával. Az agrártájhoz köthető ZI elemek fontos szerepet töltenek be az agrár-élőhelyek ökoszisztémák sokféleségében, jelenlétük számos módon támogatja a mezőgazdasági területeken jelenlévő és azokhoz kötődő életközösségeket (Liquete et al., 2015). A **nem termelő területek és tájképi elemek**, különösképpen a fás sávok, fa- és cserjecsoportok, illetve mezsgye típusú **szegélyélőhelyek** sokszor **utolsó menedékként**, esetenként **“lépegetőköként” szolgálnak a tájban**, így amellet, hogy **többször életteret biztosítanak** bizonyos fajoknak, **ökológiai folyosóként funkcionáló területeket hoznak létre**, ezzel javítva a táj átjárhatóságát, a meglévő természetes és természetközeli területek folytonosságát (ZI, 2017; Skokanová et al., 2020).

Az utóbbi években egyre nagyobb szerepet kapott az ökoszisztéma-szolgáltatások és a mezőgazdaság kölcsönhatásainak vizsgálata, valamint az ökoszisztéma-szolgáltatások felől történő megközelítés a természetes élőhelyek degradációjának és a klímaváltozás okozta kihívások kezelésének kérdésében (Miskó és Fogarasi, 2019). Ebből adódóan ma már egyértelmű, hogy alapvető jelentősége van a **helyes mezőgazdasági gyakorlatoknak** a mezőgazdasági tevékenységekből származó **káros környezeti**

hatások csökkentésében valamint az ökoszisztéma-szolgáltatások biztosításának fenntartásában az agrár jellegű területeken is (Power 2010; EB, 2013). A mezőgazdasági ökoszisztémák alapvető emberi szükségleteket elégítenek az **ellátó szolgáltatások** által, biztosítva az élelmiszert, az állatok számára a takarmányt, bioenergiát, gyógyszereket és egyéb javakat; fontos azonban, hogy ezek a rendszerek **a természetes ökoszisztémák által nyújtott** olyan **támogató szolgáltatásokra** támaszkodnak, mint a már említett biológiai védekezés, a beporzás, a szénmegkötés, a megfelelő talajszerkezet, talajtermékenység és a vízháztartás fenntartása (1. ábra; Power 2010). Az ilyen fenntartó és támogató szolgáltatások hatékony biztosításához tehát elengedhetetlen a **természetes ökoszisztémák védelme**, és a **gazdálkodási módok nagy körületekintéssel**, a táj adottságaira alapuló módon történő megválasztása (Power 2010; Bethwell et al., 2022). Az alábbi ábra az agrár-ökoszisztémák illetve a mezőgazdasági intenzifikáció negatív hatásait mutatja be, az ökoszisztéma-szolgáltatások koncepcióján keresztül (1. ábra).

1. ábra Az agrártáj ökoszisztéma szolgáltatásai *forrás: Zsebmbery és Kisné Fodor (2021), szerkesztve: Borkó Anna Éva (2024)*

1.3. A zöldinfrastruktúrával kapcsolatos stratégiai célkitűzések

1.3.1. Az EU Közös Agrárpolitikája

Ahogy minden, az Európai Unióhoz tartozó tagállam tájjaival kapcsolatos stratégiáját, – ezzel együtt állapotukat is – hazánk stratégiáit is jelentősen befolyásolják EU-s keretek. Az **Európai Unió Közös Agrárpolitikája** (a továbbiakban KAP) 1962-ben jött létre, annak érdekében, hogy partneri viszonyt teremtsen a társadalom és a mezőgazdaság között és a tagállamok számára **közös szakpolitikaként** szolgáljon (EU-CAP, n.d). A KAP keretében nyújtott agrár támogatások célja, hogy segítse az agrártermelőket, fokozza a termelékenységet és ezáltal biztosítsa a megfelelő mennyiségű és minőségű élelmiszert, illetve elősegítse a **vidék versenyképességének növelését** és a **vidéki területek és tájak megőrzését** (INT-01). Az évek során a KAP folyamatosan alakult és továbbfejlődött a változó társadalmi és gazdasági viszonyokhoz alkalmazkodva. A **korábbi alapelvek kiegészültek** többek között az **éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodással** és **megfelelő környezeti állapot fenntartásával kapcsolatos politikákkal**, annak érdekében, hogy a gazdálkodók fenntartható módon gazdálkodjanak és a termelési célok mellett kellő figyelmet fordítsanak a biodiverzitás és a talaj védelmére is (EU-CAP, n.d).

A KAP politikáinak rendszerért **két pillér alkotja**, amelyek az EU költségvetésének keretében két különálló, erre a célra létrehozott alapról kerülnek finanszírozásra. Az I. pillért – amelyet gazdasági pillérnek is neveznek –, az **Európai Mezőgazdasági Garanciaalap (EMGA)**, míg a II. pillért – Vidékfejlesztési pillér – az **Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési alap (EMVA)** finanszírozza az agrárium különböző területein.

A jövedelemtámogatások keretében (az I. pillér részeként) a KAP **közvetlen kifizetéseken** keresztül biztosítja a mezőgazdasági termelők **jövedelmének stabilitását** és **további kifizetésekkal ösztönzi** az olyan **közszolgáltatásnak minősülő tevékenységeket**, – mint például a **tájvédelem**, vagy a **környezetbarát, de kevésbé kifizetődő gazdálkodási gyakorlatok** – amelyek piaci alapon közvetlenül nem térülnek meg. A termékek forgalmazását és a piaci változásokhoz való alkalmazkodást segítik a *1308/2013/EU* – rendelet értelmében, létrehozott olyan piaci intézkedések, mint az állami intervenció, a termékek magántárolási költségterheinek csökkentése, illetve piaci dekonjunktúra esetén alkalmazott rendkívüli intézkedések sora (EU-CAP, n.d).

A **vidékfejlesztési pillér** a vidéki területek gazdasági felzárkóztatását, a vidéki életszínvonal javítását, illetve a népességmegtartó-képességének növelését célozzák az EMVA-ból finanszírozott

vidékfejlesztési programok által, amelyet a tagállamok a saját költségvetésük társfinanszírozásával egészítenek ki (EU-CAP, n.d).

Az új KAP az Európai Bizottság szerint **nagyobb rugalmasságot tesz lehetővé a tagállamok számára**, annak érdekében, hogy az intézkedéseiket az **országok természeti adottságaihoz igazodva és társadalmi-gazdasági viszonyainak megfelelően tudják kialakítani** (EB, 2023a). Minden tagállam saját stratégiai tervében ismerteti az **EU finanszírozási keretek tervezett felhasználási módját**, illetve, azt hogy a **saját stratégiai tervezete hogyan járul hozzá az EU-s célok eléréséhez**. A tagállamok stratégiai tervét az **EB ellenőrzi** és fogadja el, illetve **szükség módosításokat javasolhat**. Az programozási időszak alatt az országoknak teljesítmény-jelentést kell benyújtaniuk, amelyben ismertetik az előrehaladást. Ez minden tagállam saját felelőssége.

Ezzel együtt az **EU meghatározott minimum költségvetési ráfordításokat** is: a közvetlen kifizetéseknek legalább 25%-át, illetve az EMVA-kiadások legalább 35%-át éghajlat- és környezetvédelem, illetve állatjólét céljára kell elkülöníteni, ugyanakkor a KAP keretében végrehajtott intézkedéseknek az uniós forrás 40%-ával kell hozzájárulni az éghajlattal kapcsolatos célkitűzések eléréséhez, amelyet a megállapított módszertan szerint kell kiszámítani (EB, 2023b).

1.3.2. Az EU stratégiai célkitűzéseinek rendszere

Az Európai Unió agrárpolitikával kapcsolatos stratégiai rendszere nagyon sokrétű, célkitűzései sok helyen átfednek egymással, esetenként egymás szükséges feltételei. **A Közös Agrárpolitika új ciklusa** 2023 januárjában kezdődött el és 2027 végéig fog tartani. A 2021 és 2022-es éveket átmeneti időszaknak tekintették a 2023-ban induló ciklus kezdete előtt. Az átmeneti időszak a tagállamok **új ciklusra való felkészülését és a saját stratégiai tervük elkészítését biztosította**. Az új tervezési időszakban a korábbiaktól eltérően az I. és II. pillért együttesen kellett megtervezni az EU stratégiáknak megfelelően (KAP, 2024).

A következőkben az agráriumot érintő legfontosabb **EU-s célkitűzéseket** fogom tárgyalni, amelyek meghatározták többek között az új KAP (2023-2027) fő irányait is. Mivel a dolgozat fókuszában az **agrártáj biológiai sokféleségének a zöldinfrastruktúra rendszereken keresztül történő fenntartása** és ezek **társadalmi vonatkozása** – legfőképp a gazdálkodók perspektívája áll, – ezért az ezekhez szorosan kapcsolódó stratégiákat fogom tárgyalni. Emellett azonban fontosnak tartom kiemelni, hogy

ezek nem elválaszthatóak a KAP közgazdaságtani dimenzióitól és az ezzel kapcsolatos – a gazdasági hatékonyságra és piaci környezetre vonatkozó – intézkedésektől.

Az **Európai Zöld Megállapodás** az EU gazdaságának fenntartható fejlesztését tűzte ki célul, azzal a szándékkal, hogy Európa 2050-re a világ első klíma-semleges kontinensévé váljon (EU-GD, 2019). A mezőgazdaságot tekintve prioritásai közé tartozik a **biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme**, a levegő-, víz- és talajszennyezés csökkentése, a körforgásos gazdaság felé való elmozdulás, a hulladékgazdálkodás javítása, illetve a kék gazdaság és a halászati ágazat fenntarthatóságának biztosítása (EU-GD, 2019). Az **ennek kapcsán létrejött Biodiverzitás stratégia** (EU-BS, 2021) célja, hogy 2030-ra Európa biológiai sokféleségének helyreállítását segítse konkrét intézkedések és kötelezettségvállalások meghatározásával.

Az **EU biodiverzitási stratégiája** négy fő célterületet állapít meg a **biológiai sokféleség megőrzése** és a társadalom klímaváltozáshoz való alkalmazkodásának elősegítése érdekében; 1) a védett területek koherens hálózatának kialakítása, 2) az uniós természet-helyreállítási terv végrehajtása 3) az átalakító erejű változások előremozdítása és 4) a biológiai sokféleséggel kapcsolatos globális szerepvállalás. Ezek értelmében az EU természeti **védettség alatt álló területeknek el kell érniük a 30%-os arányt** és ezeket hatékonyan, a **természetvédelmi céloknak megfelelően kell kezelni és változásukat nyomon követni**. A természet-helyreállítási célkitűzések értelmében a mezőgazdaságba **“vissza kell hozni a természetet”** és **csökkenteni kell a földhasználat intenzitását** a talaj ökoszisztémáinak fennmaradása érdekében, tovább hatékonyan fel kell lépni az **inváziós fajok visszaszorításában**. A célkitűzések teljesítéséhez az szükséges, hogy **2030-ra 10%-al csökkenjen a mezőgazdasági területek aránya**, és az ilyen módon művelés alól kivont területek hasznosítása **tájvédelmi célzattal történjen**. Ezen felül fontos figyelmet fordítani az agrártájak olyan természetes, a **biodiverzitás megőrzésének szempontjából kulcsfontosságú elemek megőrzésére**, mint a fásorok és fás sávok, védősávok, sövények, parlagterületek, kőfalak, kis méretű tavak stb. védelmére és helyreállítására. (EU-BS, 2021)

Ezek mellett az Európai Zöldmegállapodás kiemelt figyelmet fordít a **talajvédelmre**, illetve egyéb **természeti erőforrások fenntartható felhasználását** támogató mezőgazdasági gyakorlatokra, és célul tűzte ki az **élelmiszerláncok hosszának csökkentését** a *“Farm to Fork” – Termelőtől a fogyasztóig stratégia* létrehozásával (EU-FTF, 2021). A *Termelőtől a fogyasztóig stratégia* további vetülete, az ennek keretein belül megalkotott **Ökológiai cselekvési terv**, amely célja a gazdálkodók **ökológiai termelésre**

való átállásának ösztönzése annak érdekében, hogy 2030-ra és az EU mezőgazdasági területeinek 25%-án ökológiai termelés valósulhasson meg (EU-FTF, 2021).

Habár az **Európai Táj Egyezmény** némileg más szempontból közelíti meg a tájak megőrzésének kérdését, a Közös Agrárpolitikával való összefonódása és a célkitűzések átfedése több szempontból is megmutatkozik. Az Európai Táj Egyezmény az európai tájak fenntartható védelmének és kezelésének elősegítését tűzte ki célul a nemzetközi jogi keretek és a **tájjal kapcsolatos stratégiák összehangolásával**, beleértve a természeti és kulturális örökségünk védelmét (COE, 2010). Az egyezmény részletesen foglalkozik a **tájak sokféleségének, egyedi jellemzőinek** – tájkarakterének/tájjellegének – megőrzésével, illetve a hangsúlyozza a **tájak ökológiai, kulturális és társadalmi jelentőségét**, ezen kívül a társadalmi részvétel jelentőségét, amely a helyi önkormányzatok és helyi közösségek a tájvédelemben való bevonásával valósítható meg (COE, 2010). A Európai Táj Egyezmény aláírása a hazai területrendezésre is hatással volt, mivel a területi tervek jogszabályi keretrendszerébe integrálásra került a tájkarakter/tájjelleg kifejezés, illetve ennek hatására megtörtént a tájképvédelmi területek övezetének lehatárolása az Országos Területrendezési Tervben (Filepné Kovács, 2019). Ez az alacsonyabb szintű rendezési dokumentumokban egyrésről a vármegyék területrendezési terveiben jelenik meg, amelyekben meg kell határozni az **adott térség tájjellegének jellemzőit és védendő elemeit**; másrésről a érintett települések területrendezési terveiben, illetve egyéb területrendezési eszközeiben (pl. TAK), amelyek által a **hagyományos tájhasználat védelmét** biztosítják a települési önkormányzatok (Filepné Kovács, 2019). A KAP szabályozásai és támogatási formái **befolyásolják, hogy milyen módon történik a földhasználat** és a mezőgazdasági tevékenységek; a közvetlen kifizetések egy része pedig éppen az olyan tájelemek megőrzését támogatja, amely – a biodiverzitás megőrzése mellett – meghatározzák az agrártájak tájszerkezetét, tájkarakterét is.

Ezekre a stratégiai célokra alapozva az Európai Bizottság megalkotta az új KAP 10 célkitűzésének rendszerét, amelyre a tagországok stratégiai tervei épülnek. Ez a 10 célkitűzés a következő: (1) méltányos jövedelem biztosítása a mezőgazdasági termelők számára, (2) a versenyképesség javítása, (3) a mezőgazdasági termelők helyzetének javítása az értékesítési láncon belül, **(4) az éghajlatváltozással kapcsolatos intézkedések meghozatala (5) a környezet védelme, (6) a tájak és a biológiai sokféleség megőrzése**; (7) a generációs megújulás támogatása; (8) a vidéki térségek gazdaságának élénkítése; (9) az élelmiszer-minőség és az egészség védelme; (10) az ismeretek bővítése és az innováció fokozása (EU-CAP, n.d).

1.3.3. Magyarország KAP Stratégiai Terve (2023-2027)

Az ország stratégiai tervének legfontosabb fejlesztési prioritása, hogy versenyképesség tegye a magyar mezőgazdaságot, lehetővé tegye a minőségi élelmiszertermelést, társadalmilag elismert és vonzó életpályává tegye a mezőgazdálkodást, miközben a környezeti állapotot és a természeti erőforrások megújulását segítő tevékenységeket ösztönöz az agráriumban. Ennek érdekében olyan **komplex megközelítés alkalmazását javasolja a kormány**, amely révén a környezeti állapot javítása és a természeti erőforrások fenntartható kezelése érdekében a termelőket **“ésszerűen ösztönözi” gazdálkodási gyakorlataik megújítására** (Stratégiai Terv, 2023, 41 o).

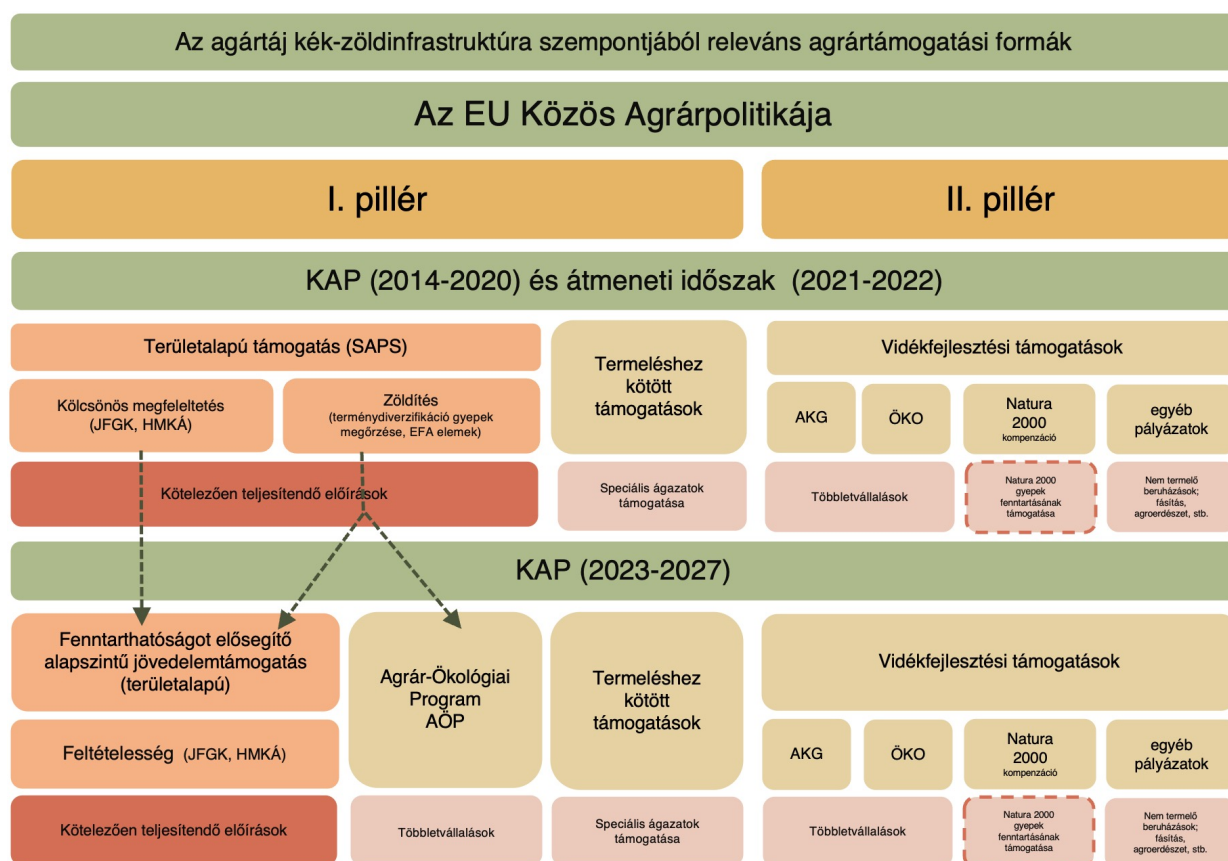
Magyarország Kormánya az érdekelt felekkel folytatott konzultációt követően 2021-ben benyújtotta hazánk KAP stratégiai tervére tett első javaslatát, amelyet, az Európai Bizottság által javasolt felülvizsgálat és a módosítások megtételét követően az Európai Bizottság jóváhagyott (KAP Kiadvány, 2023). A hazai, tájjal és biodiverzitással kapcsolatos stratégiai célkitűzések kialakítása az **EU-s, illetve a nemzeti környezetvédelmi és éghajlati tervek kapcsolódó célkitűzéseivel összhangban kerültek kialakításra**. *Magyarország KAP Stratégiai Terve 2023-2027* részletesen áttekinti a tájjal kapcsolatos hazai prioritásokat a tíz EU-s célkitűzés mindegyikére vonatkozóan, és részletesen bemutatja a finanszírozási formákat, beleértve ez uniós és a hazai társfinanszírozás mértékét (Stratégiai Terv, 2023). A hazai stratégiai tervet a módszertani részben részletesebben is elemzem a dolgozat témájával kapcsolatos aspektusok és stratégiák tekintetében.

1.4. A zöldinfrastruktúrával kapcsolatos jelenlegi agrártámogatások rendszere

A következőkben a új KAP kék-és zöldinfrastruktúra szempontjából releváns támogatási formákat fogom tárgyalni, valamint kitérek az előző időszakhoz képes történt változásokra.

A 2023-tól kezdőd ciklus legjelentősebb változása, hogy a korábbi időszak Zöldítés és Kölcsönös megfeleltetés előírásainak nagy része 2023-tól a **Feltételelesség jogcímben egyesült** és kötelezően teljesítendő előírásként vannak jelen minden gazdálkodó számára, aki területalapú támogatásban részesül és gazdaságának méretéből (vagy annak módjából, lásd: ökológiai gazdálkodás) adódóan nem mentesül ez alól. Az olyan kivételt képző tevékenységek, – amelyek korábban kötelezőek voltak a Zöldítési támogatás megszerzéséhez, viszont most többletvállalásként vannak jelen,– az új elemként megjelenő az **Agro-ökológiai Program (AÖP)**, keretein lehet pályázhatóak. Ezért tehát korábbi időszakban a területalapú támogatásra való jogosultsághoz kötelező Zöldítés elem részben a Feltételelesség

előírásrendszerébe, részben az AÖP-be épült be, így egyes korábban kötelező elemek, mint a terménydiverzifikáció a jelenlegi rendszerben csak önkéntes alapon valósulnak meg. Ennélfogva az újonnan létrejött **Feltételelesség tartalmazza a Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot (HMKÁ)** új, 2023-tól a 14/2023. (IV. 19.) AM rendelet miniszteri rendeletben meghatározott szabályait, illetve a **Jogszámban Foglalt Gazdálkodási Követelmények (JFGK)** előírásait. Az alábbi 2. ábra a korábbi és a jelenlegi KAP ZI szempontjából lényeges intézkedéseket és előírásokat tartalmazza.

2. ábra A jelenlegi és korábbi KAP támogatási formáinak ZI szempontú összehasonlítása (Borkó Anna, 2024)

1.4.1. A KAP (2023-2027) I. pillér zöldinfrastruktúrával kapcsolatos támogatásai

1.4.1.1. A Feltételelesség rendszere

A 2023-2027-es időszak *Feltételelességnek* nevezett követelményrendszere, a *Zöldítés* ökológiai fókuszterületek (EFA) védelme és az állandó gyepek fenntartásának beépülése mellett, új elemekkel is kiegészült. Így a már meglévő HMKÁ előírások sora bővült. A következőkben ezeket az előírásokat mutatom be.

HMKA 1 “Állandó gyepterületek fenntartása”: Ez a kötelezettség nem gazdasági szintű, hanem az ország összes gyepterületére vonatkozó előírás. Lényege, hogy ország összes gyepterületének csökkenése nem haladhatja meg a 5%-ot az adott támogatási év végén. A gazdálkodók számára ez azt jelenti, hogy amennyiben az adott évben az állandó gyepterületek csökkenése meghaladja ezt a határértéket, a gyepét feltörő gazdálkodónak visszaállítási kötelezettsége keletkezik, amely értelmében ezt kompenzálnia kell. A visszaállított vagy újonnan létrehozott gyepterületet 5 évig kötelező megőrizni. Amennyiben a gazdálkodó Natura 2000 területet tör fel, az országos átlagtól függetlenül, minden esetben vissza kell állítania azt (NAK, 2023).

HMKA 2 “Vizes élőhelyek és tőzegláp védelme”: A klímaváltozás hatásainak csökkenése és a szénmegkötés növelésének érdekében a vizes élőhelyeket és a tőzeglápokat meg kell védeni. Az előírás 2025-től kerül bevezetésre, addig az Magyarországnak pontos lehatárolást kell készítenie ezekről a területekről, valamint meg kell határozni a gazdálkodók részéről betartandó gyakorlatokat (NAK, 2023).

HMKA 3 “Tarló, nád, valamint egyéb növényi maradványok égetésének tilalma”: Az előírás tiltja a tarló, nád és más növényi maradvány égetését a talaj szervesanyag tartalmának és az agrár-élőhelyekhez kötődő élővilág védelmének érdekében (NAK, 2023).

HMKA 4 “A felszíni vizek mentén vízvédelmi sávok kialakítása”: Az új szabályozási időszakban a vízfolyások és a felszíni vizek mentén kialakított vízvédelmi sávokra egységes előírások vonatkoznak a műtrágya, szerves trágya és növényvédőszer-használatra vonatkozóan. A MePAR-ban lehatárolt vízvédelmi szegélyek – felszíni vízfolyások esetén partvonalától számított 5 m, 5000 m²-nél nagyobb állóvizek esetében partvonalától számított 20 m-en belül műtrágya, szerves trágya és növényvédőszer nem juttatható ki (NAK, 2023).

HMKA 5: “A talajromlás és a talajerózió kockázatát csökkentő talajművelés”: Az előírást a MePAR-ban lehatárolt 12%-nál meredekebb lejtők esetében kell megvalósítani az erózióvédelem érdekében, a vethető kultúrák köréből kizárt növények kerülésével és az erózióvédelmi sávok kialakításának módjával összhangban (NAK, 2023).

HMKA 6 “Minimálisan megkövetelt talajborítás”: Az előírás célja a talajerózióval szembeni ellenállásának biztosítása, különösen a legérzékenyebb időszakokban. A szántóföldek esetében a rendeletben meghatározott módon, minimális talajborítást kell biztosítani a nyári és őszi betakarítás után is (NAK, 2023).

HMKA 7 “Szántóföldi vetésváltás”: Az előírás fő célja a talajpotenciál megőrzése és a növényvédőszer használat csökkentése. A szántóföldeken kötelezően meg kell valósítani az éves vetésváltást a gazdálkodók által történő helyes növényssorrend kialakításával és a termesztett kultúrák diverzifikációjának biztosításával és kétféle fő növény között megfelelően megvalósított ökológiai másodvetéssel (NAK, 2023).

HMKA 8 “Biológiai sokféleség megőrzése, nem termelő területek és tájképi elemek fenntartása” gyakorlat a dolgozat szempontjából leglényegesebb tevékenység, amely a korábbi Zöldítés EFA területeire vonatkozó előírásait kibővített formában tartalmazza a gazdaság összes szántóterületének méretét figyelembe véve. Két féle módon teljesíthető. Az első lehetőség, hogy szántóterületek legalább 4%-án nem termelő területnek vagy tájképi elemnek kell lennie, beleértve a parlagon hagyott földterületeket is. A második lehetőség, hogy a szántóterület legalább 7%-a nem termelő terület vagy tájképi elem, beleértve a parlagon hagyott földterületeket, továbbá a növényvédő szerek használata nélkül termesztett ökológiai jelentőségű másodvetés (zöldtrágya/takarónövény) és nitrogénmegkötő növényeket. Fontos azonban, hogy ennek összetétele, legalább 3%-ban parlagon hagyott földterület vagy tájképi elem; és legfeljebb 4% nem termelő tájképi elem vagy parlag vagy növényvédő szerek használata nélkül termesztett ökológiai másodvetés vagy nitrogénmegkötő növény kell, hogy legyen (vagyis megengedett a termelési célú használat is) (NAK, 2023).

HMKA 9 “Környezeti szempontból érzékeny állandó gyepterületek átállításának vagy felszántásának tilalma a Natura 2000 területeken”: Az előírás célja a Natura 2000 lehatárolással érintett környezeti szempontból érzékeny állandó gyepterületek és az ezekhez kötődő élőhelyek, fajok, a biológiai sokféleség és a táj védelme fenntartása, az uniós közösségi irányelvekkel összhangban. Ezen területeken tilos a gyepek átállítása vagy felszántása, beleértve az erdőtelepítést is (NAK, 2023).

Az Feltételeesség tartalmazza továbbá a korábbi **Jogszálya Foglalt Gazdálkodási Követelményeket**, amelyekben nem történt változás. A JFGK előírásait a Tanács 2008/120/EK irányelve állapítja meg az általános érvényű 98/58/EK irányelv mellett. Az előírások túlnyomó többsége a mezőgazdasági vegyszerhasználatra, illetve állatjóléti szempontokra fókuszál, de tartalmaz két nagyon fontos, a biodiverzitás védelmét szolgáló előírást is. A JFGK 2 a vadonélő madarak védelmét, a JFGK 3 a vadon élő állatok és növények védelmét szolgáló követelményeket és gazdálkodási módokat ír elő a Natura 2000 területeken (KM, 2018).

1.4.1.2. Agro-ökológiai program

Az Agro-ökológiai Program (továbbiakban AÖP) olyan többletvállalások ellentételezésére szolgál, amelyek már részben jelen voltak a korábbi támogatási rendszer a Zöldítés – HMKÁ-ba nem integrált kötelező terménydiverzifikáció–, Agrár-környezetgazdálkodás, vagy Ökológiai gazdálkodás gyakorlatai között. Az **AÖP támogatás évente választható és a teljes gazdaság üzemterületére igényelhető**. Ebből adódóan a gazdálkodónak az összes általa művelt területet figyelembe véve, az **összes földhasználati kategóriára** (szántó, gyepek, illetve ültetvény) 2 pont értékben vállalásokat kell teljesíteni a megadott gyakorlatok megfelelő végrehajtásával. A gazdálkodó mentesülhet a vállalástétel alól, ha nem éri el földhasználati kategória – a gyepek és szántók esetében az 5 ha, ültetvények esetében az 1 ha – küszöbértéket; illetve a Natura 2000 gyepek esetében mérethatártól függetlenül (AÖP, 2023).

Szántó művelési ág esetében választható gyakorlatok

A szántó művelési ágban a gazdálkodók 9féle gyakorlat közül választhatnak, melyből 3 (talajtakarás, terménydiverzifikáció, forgatás nélküli művelés) a mezőgazdasági tevékenységek módjára vonatkoznak, alapvetően agro-technikai módszerek alkalmazására irányulnak, míg 4 (1.5-1.8-ig) jellemzően a külső (mesterséges) forrásokból származó tápanyagbevitelre és vegyszerhasználatra. ZI szempontból a 1.3 és 1.4. tekinthető a relevánsnak, így ezt a két gyakorlatot mutatom be részletesen.

Az **AÖP 1.3. “Nem termelő területek és nem termelő tájképi elemek megőrzése”** gyakorlat célja, (hasonlóan a HMKÁ 8-hoz) az, hogy az agrártáj élőhelyei, a természetes, természetközeli állapotban lévő vagy tájtörténeti és tájlesztetika szempontból értékes **nem termelő területek és tájképi elemek** hosszú távú megőrzése és fenntartása biztosítva legyen, de még magasabb arányban. Ennek megfelelően a **nem termelő területek és tájképi elemek arányának el kell érnie a 10%-ot**, olyan módon, hogy **tájképi elemek és a parlagterületek aránya összesen minimum 5%-ot** tesz ki ebből. Emellett fontos, hogy ezekre a nem termelő elemekre és területekre a növényvédő szerek teljes tilalma vonatkozik (AÖP, 2023)

A másik ZI-hez kapcsolódó gyakorlat az **AÖP 1.4. “Táblaméret korlátozása, biológiai sokféleség védelme”** gyakorlat, amely a **mozaikos tájszerkezet kialakítását**, és az élőhelyek, illetve a táj struktúrájának diverzitását kívánja segíteni. A vállalás értelmében, minden **50 ha-t meghaladó szántóterülettel** rendelkező gazdaságnak legfeljebb **30 ha-ban kell maximalizálni az egyben művelt területeinek** (azonos növényfajjal vagy magkeverékkel bevetett terület) **táblaméreteit**. A táblák

elkülönítésére legalább **3 m szélességben bevetetlen területet**, vagy **fűfélékkel és/vagy méhlegelő keverékkel bevetett parcellákat kell kialakítani** (AÖP, 2023).

Gyepek esetében választható gyakorlatok összefoglalása

Gyepterületek esetében a gazdálkodók 4 gyakorlat közül választhatnak. Az AÖP 2.1. a **“Gyepek megőrzése”** gyakorlat tábla szinten történik. Ennek értelmében a gazdálkodónak a birtokában lévő összes gyepterületét meg kell őriznie, azokat nem vonhatja művelés alá. A gyakorlatba a Natura 2000 területek nem vonhatók be. Az AÖP 2.2. **“Pásztoroló vagy szakaszos legeltetés”** gyakorlat célja a szabályozott, tervezett legeltetés, legeltetési terv készítésével. Szakaszos legeltetés esetén a legeltetési időszakban szakaszonként maximum 12 napig, minimum 0,2 állategység/ha legelhet a meghatározott állatfajok kiválasztásával. Az AÖP 2.3. **“Extenzív gyepek legalább évi egyszeri kaszálása”** az évi minimum 1 alkalommal történő kaszálást írja elő a gazdálkodó összes extenzív, nem Natura 2000 gyepterületén. Az AÖP 2.4. **“Kizárólag alternáló kasza használata”** szintén az összes extenzív gyepon alkalmazandó, évi legalább egy alkalommal. (AÖP, 2023)

Az ábrán feltüntetésre került továbbá a Termeléshez kötött támogatások csoportja, amely a A 2021/2115/EU rendelet rendeletben meghatározott állatfajták tartását vagy növénykultúrák termesztését támogatja. ZI szempontból az intézkedésnek az állattartás szempontjából van jelentősége. Magyarországon csökkenő tendencia figyelhető meg a “nem iparszerű” állattartásban, amely a **legeltetés visszaszorulásával és a kizárólag legeltetéssel fenntartható területek felhagyásával jár**. Mivel a megfelelően végzett legeltetés nagy mértékben hozzájárul a gyepterületek biológiai sokféleségének fenntartásában, – amellet, hogy Magyarországon hagyományos gazdálkodási formának tekinthető – a legeltethető állatok tartásának, mint például az anyajuh, hízott bika, anyatehén, illetve tejhasznú tehéntartás céljából tartott állomány támogatása a gyepek, mint ZI elemek fenntartásához is hozzájárul.

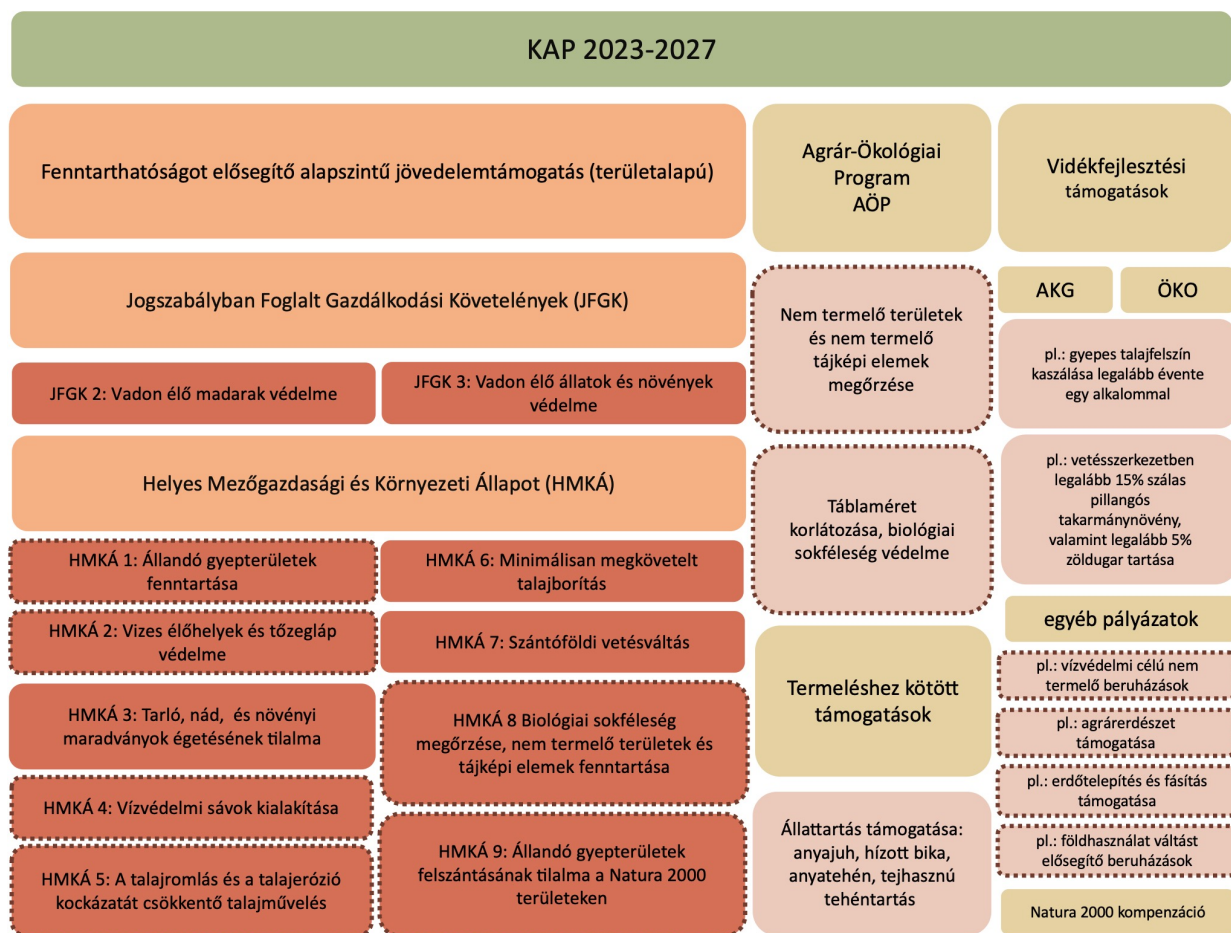
1.4.2. A KAP (2023-2027) II. pillér zöldinfrastruktúrával kapcsolatos támogatásai

A vidékfejlesztési támogatásokat tekintve az előző időszakhoz képest fontos változás, hogy a 2023-2027-es időszak vidékfejlesztési támogatásait a **hazai KAP Stratégiai Terv határozza meg** és a korábbi Vidékfejlesztési Program nem lesz ilyen formában jelen (KAP kiadvány, 2023). Az átállás időszakában, 2023 és 2025 között a Vidékfejlesztési Program és a KAP Stratégiai Terv még párhuzamosan működik majd (KAP kiadvány, 2023). A vidékfejlesztési támogatások ezen rendszer szerint 3 csoportba sorolhatók 1) gazdaságfejlesztési beavatkozás, 2) zöld beavatkozások és 3) megújuló vidék beavatkozásai.

A **zöld beavatkozások** csoportjában – az átmeneti időszakban, illetve ezt követően is – kiírásra kerülnek majd az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) által magángazdálkodók részére finanszírozott támogatások. Már a korábbi Vidékfejlesztési Program keretében létrehozott pályázatok is támogattak intézkedéseket, amelyek segítették a hátrányos természeti adottságokkal rendelkező területeken gazdálkodók fenntartható mezőgazdasági gyakorlatait, valamint hozzájárultak a Natura 2000 területeken található indikátorfajok és kijelölt élőhelyek védelméhez anyagi kompenzáció emellett **egyéb pályázatok támogatták az erdősítést, fásítást, illetve mezővédő erdősávok és agrár-erdészeti rendszerek kialakítását**, amelyek kulcsfontosságúak a mezőgazdasági területek ökológiai hálózatának hiányzó elemeinek pótlásában (ZI, 2017). Ilyenek voltak azok a 2014-2020-as időszakra szóló, agrár-környezetvédelmi szempontból fontos kiírások, amelyek a mezőgazdasági táj ökoszisztéma szolgáltatásainak javítását célozták megvalósítani például a gyeptelepítésre, valamint sövény, méhlegelő és tartós zöldugar szántóterületen történő létesítésére nyújtott, **egyszeri, vissza nem térítendő támogatás** (VP, 2016). Ehhez hasonló volt a *Vízvédelmi célú nem termelő beruházások: vízvédelmi és vizes élőhely létrehozása, fejlesztése pályázat*, amely a **mezőgazdasági területekhez kötődő vizes élőhelyek biodiverzitása megőrzésének**, valamint a felszíni és felszín alatti víztestek megfelelő ökológiai állapotban való fenntartását célozta elősegíteni új ZI elemek létrehozásával (VP, 2016).

Az új szabályozási időszakra vonatkozó magyar KAP Stratégiai Terv az EU-s források vidékfejlesztési költségvetésének közel 75%-át környezeti és klímaadaptációs célokra fordítják, továbbá a hazai kiegészítő források 36%-a erre a célra lett elkülönítve. A 2023-2027-es időszakban továbbra is megmarad a Natura 2000 erdő és gyepek kompenzációs rendszere, illetve megmaradnak az AKG és az ÖKO támogatás kifizetései, valamint hangsúlyos marad az erdőgazdálkodás támogatása és fejlesztése (KAP kiadvány, 2023). A **2024-es évre 69 vidékfejlesztési pályázat került kiírása**, régi és új pályázatcímeket is tartalmazva, amelyekre részben egyénileg, részben önkormányzati szinten lehet pályázni. Ezek közül leginkább az **erdészet**, a **vidékfejlesztés**, a **termelői összefogás**, a **tudásátadás**, a **zöld támogatás** tématerületek tartalmazzák a zöldinfrastruktúra fejlesztéséhez közvetlen vagy közvetett módon kapcsolódó tevékenységeket. Közvetlen módon járul hozzá az új ZI elemek kialakításához például az *Agrár-erdészeti rendszerek telepítése és fenntartása*, a *Földhasználat váltást elősegítő beruházások és azok fenntartása*, illetve már említett, idén is kiírt *Vízvédelmi célú nem termelő beruházások és fenntartása*, *Erdőtelepítés és fásítás támogatása* valamint az **Natura 2000 gyepekkel kapcsolatos kompenzáció**.

Az új KAP ritkábban tárgyalt, de annál fontosabb témája a megújuló vidék beavatkozásait tekintve a vidéki közösségek “megszokott” támogatásán túl, a tudásátadás fejlesztésére irányuló intézkedések kérdésköre, amely hatékony eszköz a ZI fenntartását segítő, **integráltabb gazdálkodási szemlélet** kialakításában (Szilvácsku, 2024). Az új KAP Megújuló vidék beavatkozásai a kistelepülések fejlesztését, a vidékfejlesztési együttműködések, a LEADER közösségek fejlesztését illetve a szaktanácsadás és képzések útján történő tudásátadást is segíteni kívánja (KAP kiadvány, 2023). Bár rendkívül fontosnak tartom a tudásátadás – nem csak képzéseken és szaktanácsadáson, de minden egyéb formális és informális közegen keresztül történő formáit, beleértve a táj-szintű együttműködések keretében zajló tudásintegrációs folyamatokat is – a dolgozat terjedelmi megkötései miatt ezeket a szempontokat csak közvetetten tárgyalom és a **mezőgazdálkodással kapcsolatos attitűdöket az egyéni döntéshozatal szintjén vizsgálom**.

3.ábra A KAP (2023-2027) ZI szempontból releváns támogatásai és előírásai, példákkal (Borkó Anna, 2024)

Az 3. ábra az új KAP ZI szempontból releváns támogatásait ábrázolja, amelyen pirossal tüntettem fel a HMKÁ és JFGK minden gazdálkodó számára kötelező követelményeit. Az önkéntes alapon megvalósuló új *Agrár-Ökológiai Programot* és *Termeléshez kötött támogatásokat*, valamint

Vidékfejlesztési pályázatok keretein belül pályázható *Agrár-környezetgazdálkodási és Ökológiai gazdálkodás programok*, illetve az egyszeri beruházások támogatását szolgáló elemeket néhány példával szemléletem. Szaggatott vonal jelzi, hogy melyek azok az elemek, amelyek közvetlenül irányulnak a ZI fejlesztésre.

2. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

2.1. Módszertan

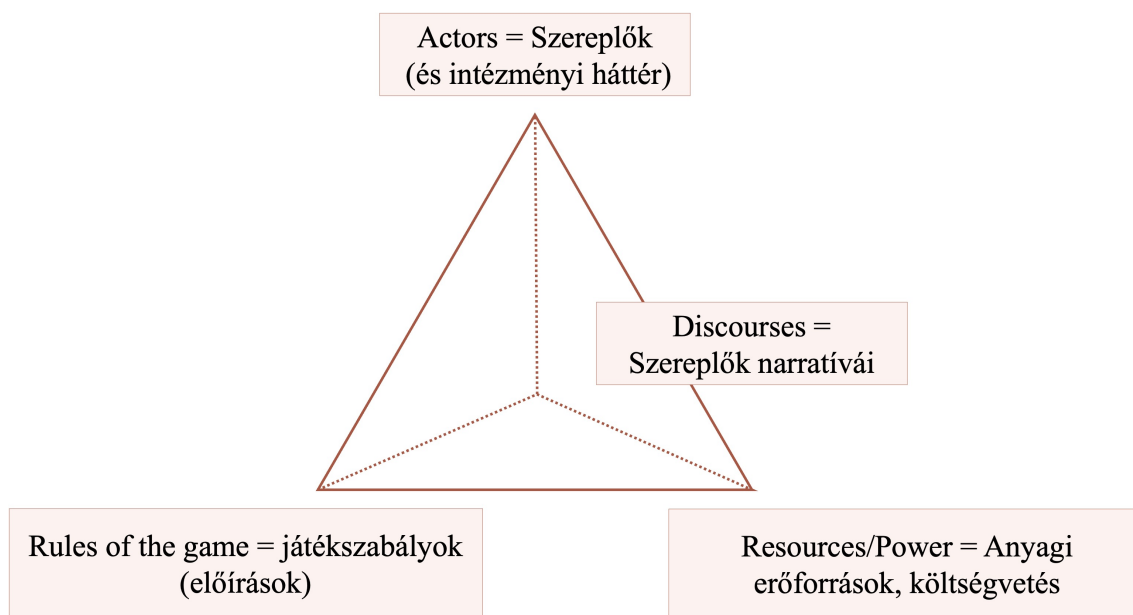
2.1.1. Átfogó módszertani megközelítés bemutatása

Mivel a Közös Agrárpolitika rendszere rendkívül összetett, elemzéséhez egy olyan megközelítésre van szükség, amely figyelembe veszi a politikai intézmények és szereplők széles skáláját, valamint a szereplők által képviselt különböző álláspontokat, annak érdekében hogy megvizsgálhassuk és értelmezhessek a politikai döntéshozatali folyamatokat befolyásoló értékeket és érdekeket. A dolgozat módszertani megközelítéseként a **Policy Arrangement Approach** (Arts et al., 2000) kerül alkalmazásra, amely az **új KAP a zöldinfrastruktúra rendszerekkel kapcsolatos intézkedések** – azon belül is a **biológiai sokféleség megőrzését** szolgáló intézkedések – hatékonyságának elemzését szolgálja egy keretrendszerbe helyezve azt.

Arts et al. (2000) úgy írják le a Policy Arrangement Approach –*“szakpolitikai megállapodások”* koncepcióját (továbbiakban PAA), mint egy adott **szakpolitikai terület szervezeti felépítésének és tartalmának átmeneti stabilizálódása a szakpolitikai döntésben, vagy rendszerben**. Ez a stabilizáció a politikai folyamatokban résztvevő szereplők és a különböző narratívák kölcsönhatásának eredménye, adott időben, amelyek így elkerülhetetlenül befolyásolják az alternatív szakpolitikai megoldások megfogalmazását, végrehajtását (Arts et al., 2000). Közérthetően megfogalmazva ez az esetünkben a **KAP-nak, mint szakpolitikának** az elemzését jelenti, amely egy **adott intézményi rendszeren, – az Európai Unió intézményének keretein belül** – került kialakításra, **a különböző szereplők** – beleértve az Európai Tanácsot, az Európai Parlamentet, Európai Bizottságot, érdekképviselői szervezeteket, hazai megvalósulást tekintve a magyar kormányt, illetve az összes érintett gazdálkodót, akik gyakorlatának hatására a KAP-ot érintő kérdésekben korábbi évek tapasztalatai alapján a döntéshozatal módosult – **narratíváit is**. Ezek a narratívák és az ezek mögött meghúzódó érdekek és érdekek kölcsönhatásából létrejött a jelenlegi Közös Agrárpolitika (2023-2027), amelyek megítélését, jövőbeli kimenetelét és újratervezését, a jelenlegi narratívák, illetve a korábbi tapasztalatok befolyásolják és alternatív szakpolitikai megoldások megfogalmazását eredményezik. Esetünkben a **különböző narratívák**

megismerése kulcsfontosságú – tekintve, hogy a közeljövőben sem az intézményi rendszer, sem a szereplők nem fognak jelentős mértékben megváltozni – leginkább a **döntéshozók elképzelése és gazdálkodók elképzelés közötti inkonzisztencia van hatással a megvalósulásra és az elérni kívánt eredményekre.**

Az adott szakpolitika a PAA modell szerint **“organisation”** and **“substance”** – tehát **szervezeti** (actors; resources/power; rules of the game) és **tartalmi** (discourses) dimenziók mentén elemezhető (Arts et al., 2000). Fontos kiemelni, hogy **a dimenziók elválaszthatatlanul összefüggnek egymással**, így bármelyik dimenzióban bekövetkezett változás hatással van az összes többi dimenzióra és azokban (szervezeti vagy tartalmi) változásokat eredményezhet (Arts et al., 2000). Liefferink (2006) következőképpen a PAA-t tetraéderként ábrázolja, amelyben a tetraéder sarkai egy-egy dimenziót jelölnek; továbbá rávilágít a tetraéder elforgatásának lehetőségére, hogy a felvetett kutatási kérdés függvényében a számunkra leginkább megfelelő perspektívát válasszuk az elemzéshez a tetraéder egy adott pontjából kiindulva.

4. ábra Policy Arrangement Approach adaptált dimenziói. Szerkesztés: Borkó Anna, Lifferink (2006) alapján

Ahogy a szerzők is rávilágítanak, fontos, hogy **az adott szakpolitikát a saját kontextusában elemezzük** (Lifferink 2006). Ennek érdekében a dimenziókat a KAP felépítéséhez adaptáltam, a módszer lényegi megközelítésén nem változtatva. Az így kapott dimenziókat a 4. ábra szemlélteti. Az adaptált

dimenziók ilyen módon a **“szereplők”** (*actors*), a **“anyagi erőforrások”** (*resources/power*), a **“játékszabályok”** (*rules of the game*), illetve a **“szereplők narratívái”** (*discourses*).

2.1.2. Alkalmazott módszerek

A **“szereplők”** dimenzióinál a KAP-ban érintett összes szereplő, beleértve döntéshozókat tehát Európai Bizottság és a Magyar Kormány, felhasználók/kedvezményezettek tehát a gazdálkodók, illetve a közöttük lévő kapcsolat kerül leírásra. Ehhez főként a döntéshozatali folyamatok és mechanizmusok megértése, illetve a bevonásra kerülő szereplők szerepeinek és a bevonódás mértékének átlátása szükséges. A szereplők közötti interakciók és a részvételben betöltött minőség tárgyalása az eredeti felállás szerint a **“játékszabályok”** (*rules of the game*) - dimenzióba kerülne megvitatásra, azonban, mivel ebben a politikaalkotási folyamatban a szereplők alá-fölérendeltségi viszonyban vannak egymással, ezért a **“játékszabályok”** dimenzió a belső, tartalmi szabályok elemzéseként szolgál majd keretként. A **“anyagi erőforrások”** dimenzióban főként a finanszírozási formákat és azok eloszlását vizsgálom, illetve a KAP működését lehetővé tevő intézményi háttér és annak működését. Végezetül a **“szereplők narratívái”** dimenzióban a döntéshozók és a gazdálkodók narratíváit elemzem.

Az első három dimenzió **“szereplők”, “anyagi erőforrások”, és “játékszabályok”** leírásához másodlagos formából származó adatokat elemzek, míg a **“szereplők narratívái”** dimenzióban a gazdálkodók narratíváit, általam gyűjtött és feldolgozott adatok által mutatom be. Így tehát a módszertan kombinált módszerek és több forrásból származó adat felhasználására épül.

A dolgozat legnagyobb hozzáadott értéke, hogy egy, az általam választott mintaterületen a gazdálkodók narratíváinak széles körét reprezentálja. A gazdálkodókat részletes **kérdőívben** kérdeztem meg az új KAP agrártámogatásaival kapcsolatban. A kérdőív **6 blokkból és 62 kérdésből áll**, eldöntendő kérdéseket, egyszeres és többszörös feleletválasztós kérdéseket, Likert-skála típusú és rövid válaszokat igénylő kérdéseket is tartalmaz. Az adatfelvétel során egyik kérdező sem közölte explicite a kutatás célját, csupán azt hangsúlyozták, hogy a gazdálkodók személyes véleményére kíváncsiak azzal kapcsolatban, hogy **hogyan vélekednek a új KAP támogatásokról**. Ezzel elkerültük, hogy a gazdálkodók külső kényszert érezzenek, és azt hogy, olyan benyomást keltsük, miszerint a fenntartható gazdálkodással kapcsolatos válaszokat várunk tőlük. Hasonló megfontolásból a kérdések pozitív, negatív irányultsága is folyamatosan váltakozik. A kérdésblokk témaköreit a 5. ábra mutatja be. A teljes kérdőívet a 1. melléklet tartalmazza.

blokk jelölése		kérdések	érintett témák
A blokk		A1-A11	a gazdálkodással kapcsolatos alapinformációk: a gazdálkodás jellemzői, a gazdálkodás módját befolyásoló tényezők
B blokk	a	B1-B7	a KAP-ról általánosságban, átláthatóság, adminisztráció, szaktanácsadásban való részvétel és igény
	b	B8-B12	a korábbi (2014-2022) KAP Zöldítési támogatásával kapcsolatos kérdések
	c	B13-22	az új KAP (2023-2027) KAP és a korábbi (2014-2022) KAP összehasonítására vonatkozó kérdések, bizalom az EU és Magyar Kormány KAP-val kapcsolatos döntéseiben
C blokk		C1-C11	a biológiai sokféleség megőrzésével kapcsolatos gazdálkodói attitűdök vizsgálata az új KAP (2023-2027) támogatásain keresztül; nem termelő területek és tájképi elemek megőrzése, gyepek megőrzése
D blokk		D1-D9	a biológiai sokféleség megőrzésével kapcsolatos gazdálkodói attitűdök vizsgálata személyes percepciók és értékek alapján
E blokk		E1-E6	szociodemográfiai adatok
F blokk		F1-F3	gazdálkodók egyéb, a témával kapcsolatos véleménye, további gazdálkodók ajánlása

5. ábra A kérdőív kéresblokkjai (Borkó Anna, 2024)

A válaszadók toborzásában és a válaszok gyűjtésében **két helyi gazdálkodó segített**. Első körben a két gazdálkodó ismeretségi körébe tartozó és a települése valamelyikén gazdálkodó személyeket kérdeztük meg, egy részüket telefonon – előre egyeztetett időpontban, a kérdések előzetes elküldésével – , illetve a gazdálkodók kéréséhez alkalmazkodva a fennmaradó részüket online kérdőív formájában. A kérdőív utolsó F blokkja, az ún. **információs blokk tartalmazott egy olyan kérdést, amiben további három gazdálkodó nevét és elérhetőségét kérdeztük meg**, akik a megkérdezett szerint vállalnák a kitöltést.

2.2. Anyag

2.2.1. Felhasznált irodalom bemutatása

A dimenziók leírása – kivétel ez alól a gazdálkodók narratívái – az EU intézményeinek, valamint Magyarország Kormányának és a Nemzeti Agrárgazdasági Kamarának weboldalain található **tájékoztatók, kiadványok, közlemények, gazdálkodói útmutatók és egyéb kapcsolódó szakirodalmak elemzésén alapul**. A felhasznált forrásokat a 6. ábra foglalja össze.

FORRÁSELEMZÉS		
Dimenzió	Forrás	Leírás
szereplők	EP, 2023a	A Közös Agrárpolitika (KAP) és a szerződés, Ismertetők az Európai Unióról, Európai Parlament
	Halmi et al., 2020	A Közös Agrárpolitika rendszere c. könyv
anyagi erőforrások	EP, 2023b	KAP finanszírozása: tények és szám adatok, Európai Parlament
	Halmi et al., 2020	A Közös Agrárpolitika rendszere c. könyv
játékszabályok	KAP Stratégia, 2022	Magyarország KAP Stratégiai Terve 2023-2027
	KAP, 2023	A Közös Agrárpolitika 2023-2027-es időszakról szóló tájékoztató
	AÖP, 2023	Az Agro-ökológiai programról szóló gazdálkodói tájékoztató
	Feltételeesség, 2023	A Feltételeesség szabályrendszeréről szóló gazdálkodói tájékoztató
	VF, 2024	Vidékfejlesztési kiírások a 2024-es évre
szereplők narratívái (döntéshozók)	EU-CAP, 2022	Tájékoztató az új közös agrárpolitika legfontosabb szakpolitikai célkitűzéseiről
	EB, 2023	Összefoglaló a KAP Stratégiai Tervről 2023-2027-es időszakra
	KAP Stratégia, 2022	Magyarország KAP Stratégiai Terve 2023-2027

6. ábra A dimenziók leírásához felhasznált források (Borkó Anna, 2024)

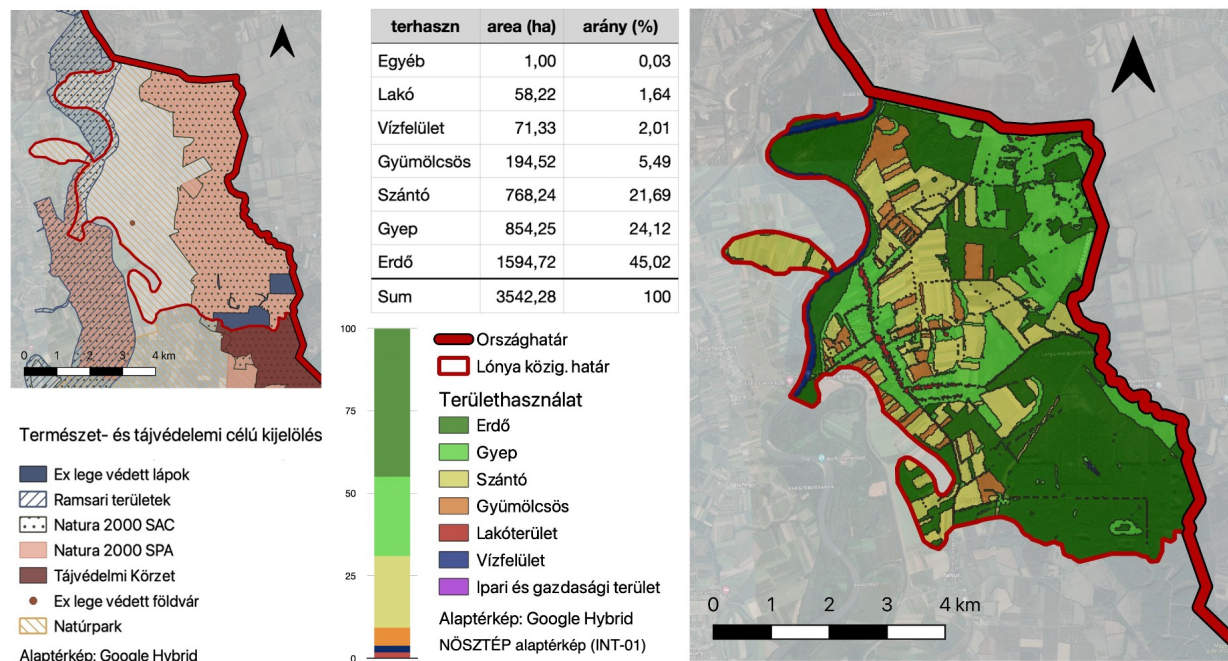
2.2.2. Mintaterület és minta bemutatás

2.2.2.1. Mintaterület

A mintavétel **Lónya község** közigazgatási határán belül gazdálkodókra terjedt ki. Lónya Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében, a **Felső-Tisza-vidéken található, a Beregi-sík kistáj részre**, területe 35,48 km². Keletről és északról a magyar-ukrán országhatár határolja, nyugatról közel 23 km-en a Tisza és annak holtágai. Éghajlata mérsékelt kontinentális, a terület az Alföld leghűvösebb része, az évi középhőmérséklet 9–11 °C körül alakul, éves csapadékmennyisége 600 mm körüli (TVT, 2003), azonban ezt az éghajlatváltozás hatásai az utóbbi években némileg módosították. A mintaterület felszínét Tisza által szállított hordalék alakította ki (Erdész, 1975). Az ország egyik leginkább belvízveszélyeztetett területe a Beregi-öblözet, amely tulajdonságot sűrű csatornahálózat építésével próbálták ellensúlyozni (Felső-Tiszai Vízügyi Igazgatóság n.d.). Az 1850-es években meginduló folyószabályozás erőteljesen átalakította korábbi jellegét (Erdész, 1975). A terület talajai fiatal öntéstalajok, a Tiszától távolodva talajadottságok is változnak, a folyó mentén könnyebben művelhető lazább szerkezetű, míg attól távolabbra egyre kötöttebb agyagtalajokat találunk (Erdész, 1975).

A tájhasználat is alkalmazkodott az adottságokhoz, a településhez közelebbi földeket szántóként, a távolabbiakat kaszálóként, illetve legelőként, vagy erdőként hasznosították, a katonai térképeken feltüntetett „kert” megnevezések mind a mai, vagy egykori medrek, holtágak mellett helyezkednek el. A

tájhasználat változása a különböző időkben készült katonai felméréseken nyomon követhető, különösen feltűnő az erdőterületek fogyatkozása, a legelők, szántók területének növekedése. A jelenlegi területhasználatot a 7. ábra szemlélteti.

7. ábra A mintaterület bemutatása Borkó Anna, 2024)

A mintaterületet a természet- és tájvédelmi célú kijelölések magas aránya jellemzi (7. ábra). Legnagyobb kiterjedésben Natura2000 különleges természetmegőrzési és különleges madárvédelmi területek, valamint Ramsari területek vannak jelen, ezen kívül két nagyobb és néhány kisebb kiterjedésű *ex lege* védett láp, illetve egy földvár is található. A település teljes területe a Szatmár-Beregi Natúrpark része, délkeletről pedig a Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzettel határos, ez utóbbi azonban nem érinti a mintaterületet.

A lakónépesség 2023-ban **684 fő volt**, a lakosság 83, %-a magyarok, 1,2 %-a cigány/románok, 0,9 %-a ukránok vallotta magát (KSH, 2023b), azonban ez utóbbiak száma valószínűleg jóval magasabb, mivel az utóbbi 5-10 évben tömegesen kezdtek el üresen álló házakat felvásárolni áttelepült ukránok. **A lakosság csökkenése 2017 óta figyelhető meg**, mára az akkori népesség közel felére csökkent, **korfája előregedő társadalomra jellemző** (TeIR, n.d.). A foglalkoztatottsággal kapcsolatban 2011-es évből van csak adat, akkoriban a 749 fős lakosságra jutó foglalkoztatottak száma 196 fő volt, amelyből 34 fő ingázott a munkahelyére (TeIR, n.d.). Az arányok feltehetően nem változtak jelentős mértékben. A 2023-ban regisztrált vállalkozások **85,8 %-a mező- és**

erdőgazdálkodással foglalkozó, kisvállalkozás, számuk 151 db (TeIR, n.d.), így tehát elmondható, hogy a mezőgazdálkodásnak fontos szerepe van a településen.

2.2.2.2. Minta bemutatása

A végleges minta **30 gazdálkodó választ tartalmazza**, amely a területen gazdálkodók számát és a település méretét tekintve reprezentatívnak tekinthető a mintaterületre vonatkozóan. A válaszadók 70%-a férfi, 20%-a nő. A válaszadók életkora 26-87 évig terjed, az átlagéletkor 54,93 év. Válaszadók 46,7%-a fő, 53,3%-a mellékállású mezőgazdálkodó. 17 fő Lónya mellett más településen is gazdálkodik.

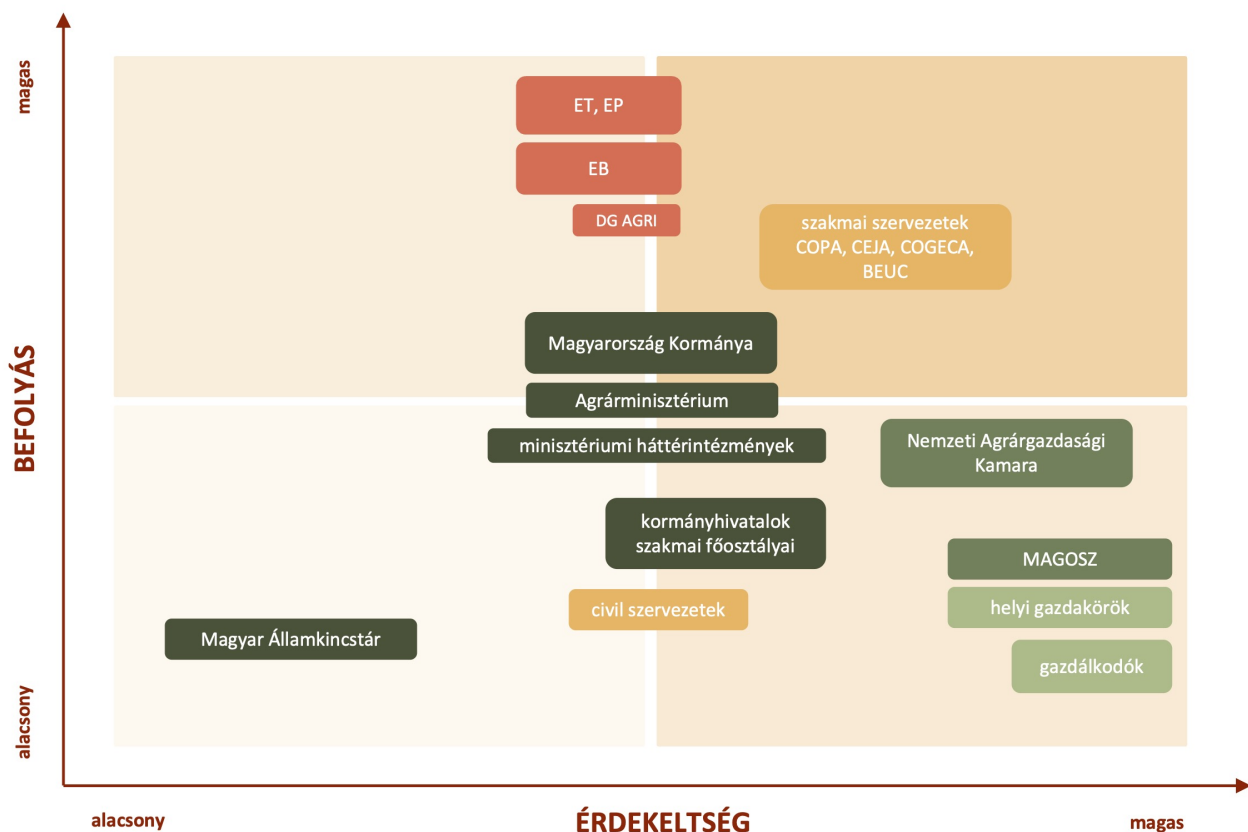
3. EREDMÉNYEK ÉS MEGVITATÁSUK

3.1. Eredmények bemutatása

Az alábbi fejezetben a forráselemzés és a kérdőívek eredményeit ismertetem dimenzióként, a fejezet végén pedig összegzem ezeket. Bár teljeskörű bemutatásra törekedtem, a terjedelmi megkötések némileg korlátozzák az egyes problémák részletes tárgyalását és a kivételes esetek megvitatását. Ilyenek például a **játékszabályok** dimenzióban egyes gazdálkodási gyakorlatok alól történő mentesülés és ezek feltételei; vagy a **szereplők** dimenzióban az EU szervezeti működésének kritikus kérdései, a politikai érdekek és döntések más ágazatokkal és külpolitikai érdekekkel történő összeegyeztetése és az ez által létrejött döntéshozatali szituációk kompromisszum-kényszere, amelyek alapján meghatározzák a KAP kialakításának módját. A dimenziók komprehenzivitását tudomásul véve, célom a KAP lényegi összefüggéseinek feltárása és bemutatása, átlátható és könnyen értelmezhető módon. Fontos továbbá, hogy habár a dolgozat a KAP rendszerét magyarországi kontextusban tárgyalja, a tagállami döntéshozatali szintet nem lehet az EU-s hierarchia-rendszerből kiemelve vizsgálni. Ebből adódóan a **szereplők** és az **anyagi erőforrások** dimenzióban több szó esik majd az EU-s keretokről, míg a **játékszabályok** dimenzióban, – amely szintén uniós megalapozottságú, viszont e téren nagyobb szabadsággal rendelkeznek a tagállamok a saját stratégiájuk kialakításában – erőteljesebben Magyarország-fókuszú lesz, míg a gazdálkodók narratívái teljes mértékben mintaterület-specifikus.

3.1.1. Szereplők

Az EU-s agrárpolitika rendszerében a szereplőkörök két további dimenzió mentén értelmezhetőek: a politika-alkotók részéről, illetve a “kedvezményezett” azaz a gazdálkodók részéről. Az 8. ábrán különböző szereplőket a döntéshozatalban betöltött befolyásuk, illetve a KAP-val kapcsolatos érdekelttség szintje alapján helyeztem el.

8. ábra A hazai KAP szereplőinek bemutatása – Stakeholder mátrix. (Borkó Anna, 2024)

Az EU KAP-val kapcsolatos **döntéshozatali rendszere az általános ügymenet szerint működik**. A döntések többsége a közös agrárpiaci (ár-, export-import szabályozási, piaci támogatási stb.) politika körébe tartozik. A KAP változásait a Bizottság vagy saját kezdeményezésként vagy mások (pl. a Tanács) **felkérése alapján készíti elő**. Ennek során figyelembe veszik az agrárpolitika gazdasági, pénzügyi, szociális és környezeti szempontjait. A **Bizottság – szakpolitikai szervezetei** -, igazgatóságai és a tagállamok szakértőinek megbeszélése képezi a **javaslat elkészítésének első szakaszát**. Már a döntéselőkészítés kezdetén bevonják az érdekképviselői, **szakmai szervezetek képviselőit**, a **tanácsadó bizottságokat** is a szabályozás tartalmi kérdéseinek meghatározásába és a döntés szükségességének indoklásába. A lobbizást gyakorló szervezetek közül a legjelentősebbek az **EU mezőgazdasági szövetségeinek szervezete (COPA)**, valamint a **mezőgazdasági szövetkezetek közösségi szervezete (COGECA)**, a **fiatal gazdák szervezete (CEJA)** és a **fogyasztói szervezetek szövetsége (BEUC)**. A tanácsadó bizottságok az egyes piaci szervezetekben érdekelt piaci szereplőket képviselik.

A többkörös egyeztetéssel a tagállami érdekeket is megjelenítő, elkészült javaslatot először a nemzetállamok ágazati minisztereiből álló **Tanácsnak** kell elfogadnia. A Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően a **rendes jogalkotási eljárás (együttdöntés)** keretében a **Tanács és a Parlament együttesen dönt** a jogi aktusok elfogadásáról (EB, 2023b). A döntéshozatal ilyen formája és elfogadása lehetőséget teremt a **Parlamentben** képviselt pártoknak és pártcsaládoknak a politikai érdekeik hangsúlyosabb képviselésére, ezzel némileg nehezítve a Bizottság előkészítő munkáját, valamint a Tanács döntéseinek menetét. (Halmi, 2020). A **KAP megvalósításában jelentősebb a Bizottság** (mint operatív szervezet – különösen a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatóság DG AGRI) szerepe. A KAP szereplőivel a közvetlen végrehajtás során a **nemzeti szervezetek** (mezőgazdasági minisztériumok, kifizető ügynökségek, vám- és pénzügyi szervek) kerülnek kapcsolatba. Különösen az **akkreditált kifizető ügynökségek** szerepe fontos, amelyek működését a közösségi szabályok betartása végett a Bizottság ellenőrzi, kíséri figyelemmel.

A KAP **nemzeti érvényesítése az adott kormányok feladata**. Az európai agrárpolitikát, a KAP-ot, annak hazai, operatív intézkedéseit az EU-val történő megállapodás alapján **Magyarország Kormánya hajtja végre**. A Kormány erre a feladatra hozta létre a korábbi Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalt (MVH), amely szerepét 2017-től a **Magyar Államkincstár** vette át. Ennek vármegyei kirendeltségei a kormányhivatalokba integrálódtak.

A tagállami jogalkotás előkészítésében, folyamatában a társadalmi egyeztetésében a Kormány (háttérintézményei révén), a **szakmai, érdekképviselői és civil szervezetek** is részt vesznek. A Kormány a KAP szakmai felügyeletét, a működtetéséhez szükséges jogalkotási feladatok előkészítését az **Agrárminisztérium** végzi. Az Agrárminisztériumban a **Mezőgazdaságért és vidékfejlesztésért felelős államtitkárság** a közös agrárpolitika elsődleges felelőse. A döntéselőkészítéshez az anyagokat a **minisztériumi háttérintézmények** (a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal: NÉBIH; az ALI Agrárközgazdasági Intézet Nonprofit KFT: AKI; Magyar Államkincstár mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogató szervezete), illetve a vármegyei **Kormányhivatalok szakmai főosztályai**, úgymint: Agrár és Vidékfejlesztési Támogató (volt MVH megyei kirendeltségei); Agrárügyi, Földhivatali, Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Hulladékgazdálkodási, Főosztályok biztosítják. Ebben részt kell vennie a köztestületként működő Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamarának – közkeletű elnevezéssel az **Agrárkamarának (NAK)** – is. Minden az 1893/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletnek felelően összeállított ÖVTJ- és TEÁOR

kódszámok szerinti tevékenységek gyakorlóinak, az agrárgazdaságban működő gazdálkodóknak, gazdasági szervezeteknek kötelező a kamarai tagság. A kamara a falugazdászokhoz eljuttatott tagsági véleményeket, felméréseinek, statisztikáinak eredményeit közvetíti az érdekegyeztetésben. Speciális szakmai kérdésekben a szakmai kamarák: az Állatorvosi; a Növényvédő Mérnöki és Növényorvosi; a Vadászkamara; is megfogalmazzák elvárásaikat. Hasonlóan részese a döntéselőkészítésnek a **Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetsége (MAGOSZ)** a magyar gazdák legnagyobb érdekvédelmi szervezete. Szervezetét több száz helyi gazdakör és a 19 vármegyei gazdaköri szövetség alkotja. Az Országos Ifjú Gazda- és Országos Gazdasszony Tagozattal kisebb gazdálkodói csoportok érdekképviselését is felvállalja. Az olyan **civil szervezetek**, mint pl. a WWF Magyarország, Magyar Természetvédők Szövetsége és az MME-Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület. OEE-Országos Erdészeti Egyesület – szintén hallathatják hangjukat a társadalmi egyeztetésben.

3.1.2. Anyagi források

Az irodalmi áttekintés részben már szó volt az KAP támogatására létrehozott pénzügyi alapokról. Az EU-s **KAP forrásokon túl a tagállamoknak van lehetősége nemzeti forrásokból** is támogatni termelőit ún. társfinanszírozás vagy nemzeti kiegészítő támogatások által a tagországok költségvetésének terhére. A Magyar Államkincstár a KAP két pillérét képező alapokból (EMGA és EMVA), valamint a nemzeti költségvetésből biztosított források iránti támogatási kérelmek befogadását, elbírálását, ellenőrzését, a támogatások folyósítását, felhasználásuk ellenőrzését végzi. A Kincstár a piacsabályozó intézkedések működtetéséért is felelős, ennek érdekében integrált informatikai és ellenőrzési rendszert üzemeltet.

A következő 2023-2027-es időszak I. pillérének hazai költségvetése 6,809 milliárd euró, melyből **közvetlen támogatásokra** a tervezet szerint **6,632 milliárd euró** jut majd. Az **első pillér költségvetése teljes egészéből az EMGA-ból kerül kifizetésre**. A II. pillér költségvetése 7,922 milliárd forint, melynek 1,636 milliárd eurós részarányát az EMVA, a fennmaradó **79,4%-át a hazai társfinanszírozás** 6,287 milliárd euróval egészíti ki. EU által meghatározott minimum költségvetés-ráfordítás értelmében a **közvetlen kifizetések 25%-át**, illetve az **EMVA-kiadások legalább 35%-át az éghajlat és környezetvédelmi**, illetve állatjólét céljára fogja felhasználni Magyarország (EB, 2023a).

3.1.3. Játékszabályok

A magyar KAP játékszabályait a minden gazdálkodó számára kötelezően betartandó Feltételeesség előírásrendszer, illetve az újonnan létrehozott, bár önkéntes alapon megvalósítandó AÖP gyakorlatok leglényegesebb kérdéseinek tárgyalásával írom le. A gyakorlatok elemzése alapján a következő állítások fogalmazhatóak meg a ZI-t tekintve:

- A HMKÁ kötelező előírásai **2 kötelező gyakorlattal**, és **3 a gazdálkodás módjára vonatkozó szabályozással/korlátozással bővült**. Ezek közül kiemelttem fontos, a (korábban a EFA elemek fenntartása) most **HMKÁ 8 Biológiai sokféleség megőrzése** elnevezésű gyakorlat, amely értelmében minden gazdálkodónak kötelező a szántóterületein *nem termelő területet* vagy *tájképi elemet* fenntartani. A gazdálkodó ennek kétféle módját választhatja.
- A szántókkal kapcsolatos legfontosabb változás, hogy a korábbi KAP-hoz képest **módosult a támogatható területek köre**, így a szántóterületeken elhelyezkedő ***nem termelő területek és nem termelő tájképi elemek***, – mint a fás sávok, fasorok, fa és cserjecsoportok, stb. – által elfoglalt területekre is **jár a területalapú támogatás**, így megszűnt az ellenérdekeltség konfliktusának legjelentősebb forrása. A támogató területek fogalmának bővülése lehetővé teszi a **területalapú támogatás igénylését a belvizes szántóterületekre is**.
- A vízzel és vizes élőhelyekkel kapcsolatos változások ZI szempontból szintén fontos eredménye a **HMKÁ 2 “Vizes élőhelyek és tőzegláp védelme”** gyakorlat, amely a 2025-től kötelezően teljesítendő.
- az AÖP szántón választható gyakorlatait tekintve a **“Táblaméret korlátozása, biológiai sokféleség védelme”** és a **“Nem termelő területek és nem termelő tájképi elemek megőrzése”** gyakorlat lényeges a ZI elemek fenntartásával kapcsolatban. A gyepeken választható gyakorlatok főként a művelés módjára vonatkozó előírások.
- A HMKÁ kiegészülésével területalapú fenntarthatóságot segítő alapszintű jövedelemtámogatás igényléséhez a **gazdálkodónak több feltételnek kell megfelelnie**. Az előírások bővülése ez által, az előző KAP-hoz képest több teret enged a biodiverzitás védelmének.
- Az 2024-es évre kiírt **vidékfejlesztési pályázatok** a nem termelő célú beruházások, a földhasználat váltást elősegítő beruházások, illetve az agrárerdészeti rendszerek és a fásítás támogatásával szintén **hozzájárulhatnak a ZI fejlesztéshez**, azonban ezek csak önkéntes alapon valósulhatnak meg.
- A termeléshez kötött és a vidékfejlesztési támogatásokon belül megvalósuló AKG-ban is lehetőség van támogatást igényelni **legeltethető haszonállatok tartására**, amely fontos szempont a gyepek megfelelő állapotban való fennmaradásában.

3.1.4. Szereplők narratívái

Magyarország Kormányának narratívája

A döntéshozatal részéről **Magyarország Kormányának KAP-val kapcsolatos narratíváit** vizsgálom meg, azon szempont alapján, hogy az KAP uniós megegyezéssel létrehozott **új célkitűzéseit** (lásd 1.2.3. fejezet) **Magyarország KAP Stratégiai Terve** **hogyan kívánja adresszálni**. Ehhez a Stratégiai Terv releváns fejezeteit néztem át, a téma szempontjából lényeges **3 fő célkitűzésre fókuszálva**. Ezek – a már irodalmi áttekintés fejezetben is említett – SO4 az ÜVH-k kibocsátásának csökkentésével és az éghajlatváltozás mérsékléséhez, éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodással kapcsolatos; az SO5 fenntartható fejlődés és természeti erőforrásokkal való hatékony gazdálkodással; illetve az SO6 Biológiai sokféleség csökkenésének megállításával, ökoszisztéma-szolgáltatások gyarapításával kapcsolatos főcélkitűzések. Az összefoglaló táblázatot a 2. melléklet tartalmazza.

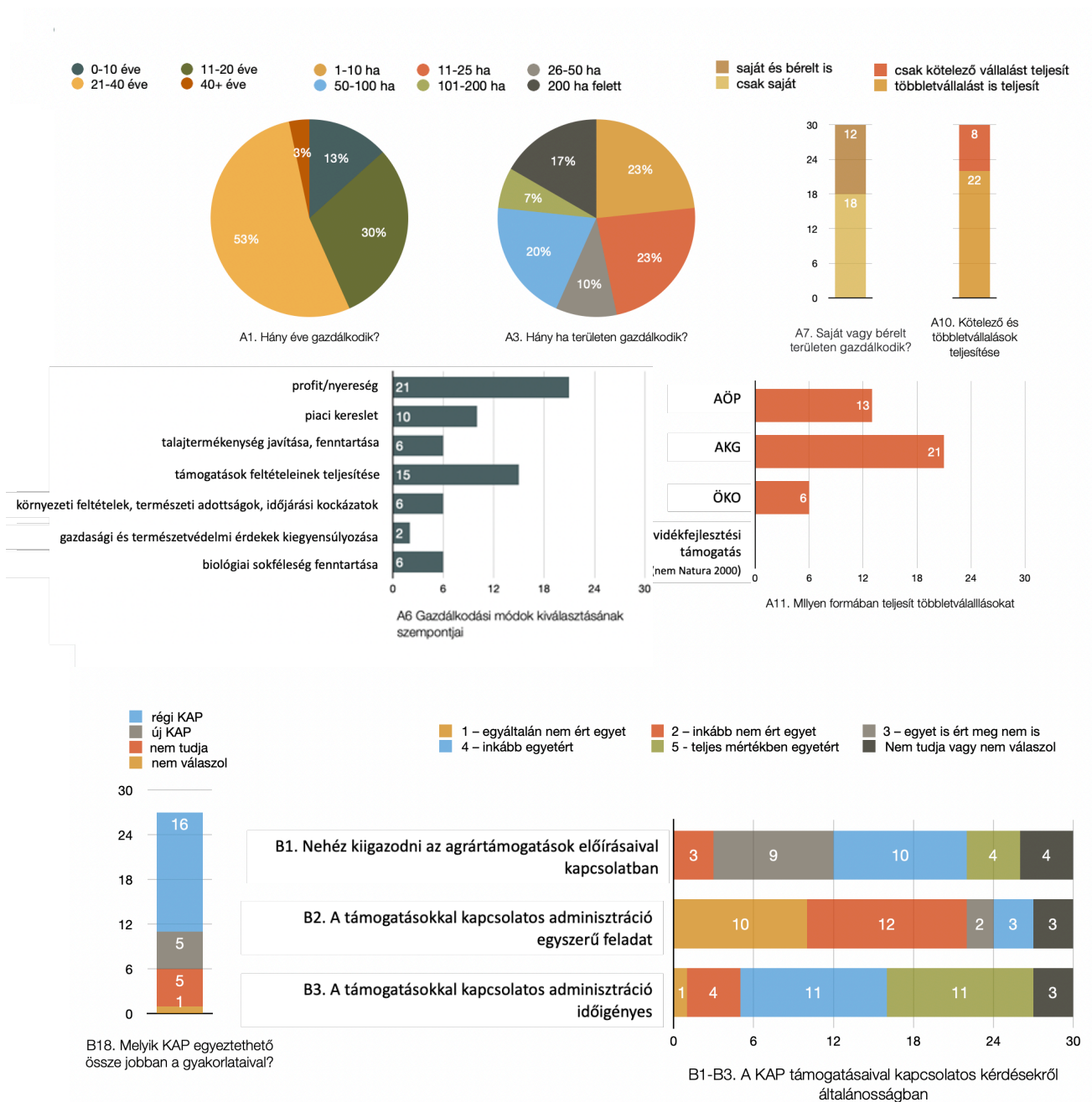
Magyarország KAP Stratégia Terve rendkívül átfogó és számos környezet-, természet és tájvédelmi célkitűzést integrál, illetve a megfogalmazott igényekhez és célkitűzéscsoportokhoz rendeli a releváns hazai stratégiákat is. Ezzel szemben elmondható, hogy a **legtöbb uniós célkitűzést önkéntes vállalatok által irányozza elő** és az ehhez szükséges beavatkozások egy kis része jelenik csak meg mindenki számára kötelező módon a HMKÁ-ban. Így tehát a tervezett **célkitűzések teljesítésének nagy része a gazdálkodók vállalkozó szellemén múlik**.

A gazdálkodók narratívái

Gazdálkodók narratíváit a kitöltött **kérdőívek eredményeinek bemutatásával** ismertetem, amely reprezentatívnak tekinthető a mintaterületre nézve. A létrehozott minta összesen 30, eltérő mezőgazdasági tapasztalattal, eltérő területnagysággal és képzettséggel rendelkező gazdálkodók válaszait tartalmazza (9. ábra). A megkérdezett gazdálkodók 46,7%-a főállásban, míg 53,3%-uk mellékállásban végez mezőgazdálkodási tevékenységet. A mezőgazdasági gyakorlatok megválasztásánál is különböző mértékben veszik figyelembe természetvédelmi és a biológiai sokféleség fenntartásának szempontjait (9. ábra). A megkérdezettek **73,3%-a teljesít a kötelező vállalatok mellett többletvállalást**, főként AÖP, AKG és ÖKO jogcímekre pályáznak.

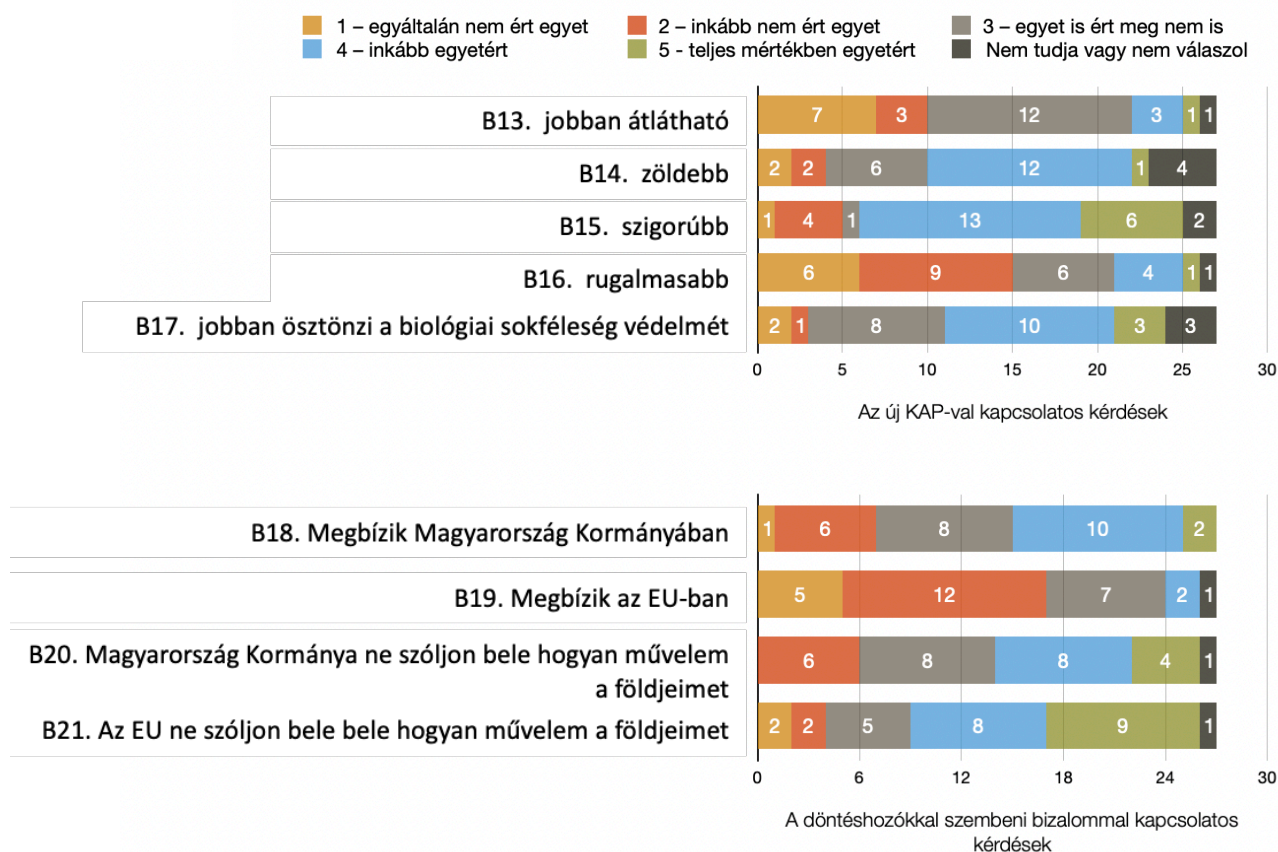
Az **adminisztrációs nehézségeket** tekintve, a gazdálkodók **51,8%-nak jelent nehézséget kiigazodni a támogatások előírásain**. A gazdálkodók 81,4%-a gondolja azt, hogy az adminisztráció nem egyszerű feladat, ugyanennyien gondolják időigényesnek (9. ábra). A válaszadók 59,3%-ával fordult már elő, hogy

nem kapott meg valamilyen támogatást adminisztrációs hiba, vagy hiányosság miatt. A megkérdezett gazdálkodók 18%-a nem kap segítséget az agrártámogatásokra való pályázásban, 22,2% családtagtól vagy baráttól kap segítséget, **59,3% szakértői tanácsadásban vesz részt**. A kérdésre válaszolók 36%-ának ez nem jelent plusz költséget, míg **52% fizet érte**, illetve 12%-uk valamilyen más módon köszöni meg a segítséget. A **segítséget nem kapó gazdálkodók 60%-ának valójában lenne igénye arra**.

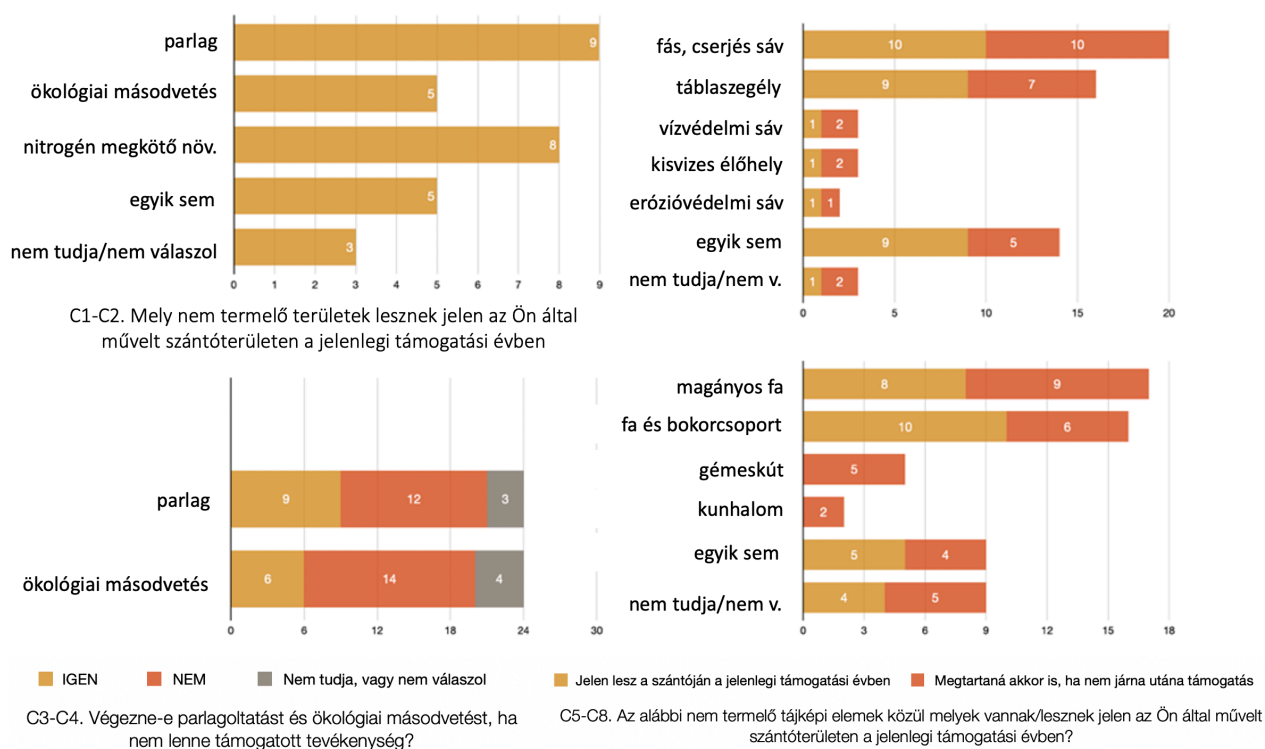
9. ábra A gazdálkodók válaszai a gazdálkodás módjának kiválasztásával, földtulajdonnal, és a KAP-val kapcsolatos kérdésekre (Borkó Anna, 2024)

Az új KAP-al kapcsolatos vélemények sok tekintetben eltérőek. A gazdálkodók csupán **14,8%-a gondolja úgy, hogy az új támogatási rendszer jobban átlátható lett**, 25,9% egyáltalán nem ért ezzel egyet, míg 44,4%-nak vegyes érzései vannak a kérdést illetően. A **gazdálkodók 51,8%-a szerint lett zöldebb**, míg az új KAP, **70,3% szerint lett szigorúbb** a gazdálkodókra nézve, **18,5% szerint lett rugalmasabb**, míg **48,1% szerint ösztönzi jobban a gazdálkodókat a megfelelő környezeti állapot fenntartására és az agrár területek biológiai sokféleségének megőrzésére** (10. ábra). Azon gazdálkodók közül, akik a korábbi és az új KAP támogatási rendszerében is részt vettek **59,3% gondolja úgy eddig, hogy a korábbi KAP jobban összeegyeztethető volt a mezőgazdálkodási gyakorlataival**, míg 18,5% az új rendszerről gondolkozik így. A válaszadók jobban megbíznak a Magyarország Kormány döntéseiben, mint az EU döntéseiben, de a gazdálkodók több mint fele gondolja, hogy se Magyarország Kormányának, se az EU-nak nem kellene beleszólnia abba, hogy hogyan művelik a földjeiket (10. ábra).

10. ábra A gazdálkodók válaszai az új KAP-val és az intézményes bizalommal kapcsolatos kérdésekre
(Borkó Anna, 2024)

A C blokk válaszaiból megtudhatjuk, hogy a válaszoló gazdálkodók **25,9%-a választja a szántóföldeinek 4%-án történő nem termelő területek és tájképi fenntartását**, míg a 7%-os lehetőséget a válaszadók 11,1%-a részesíti előnyben. Válaszadó **33,3%-a mentesül a vállalás alól**, részben azért mert a szántóterületeinek összaránya nem éri el a 10 ha-t, egy részük pedig ökológiai gazdálkodást folytat. A válaszadók 29,6%-a ezzel szemben nem tudja, hogy melyik lehetőséget választja a jelenlegi évben.

11. ábra A gazdálkodók véleménye a *nem termelő területek* és *nem termelő tájképi elemekről* (Borkó Anna, 2024)

A *nem termelő területekkel* és *tájképi elemekkel* kapcsolatban is a C blokk alapján vonhatunk le következtetéseket. A kérdőív ezen szakaszára a 30 gazdálkodóból 24 válaszolt, a többi gazdálkodó valószínűleg mentesül a követelmény alól. A válaszadó gazdálkodók **37,5%-a választ a parlag terület fenntartást, 20,8% ökológiai jelentőségű másodvetést, és/vagy 33,3% nitrogénmegkötő növény termesztését az idei évben**. A válaszadók **50%-a állítja, hogy biztosan nem végezne parlagoltatást, ha nem lenne kötelező**, míg ökológiai másodvetést esetében ez az arány **58,3%** (11. ábra). A *tájképi elemek* esetében a mintaterületen a **fás, cserjés sáv 10, táblaszegély 9,**

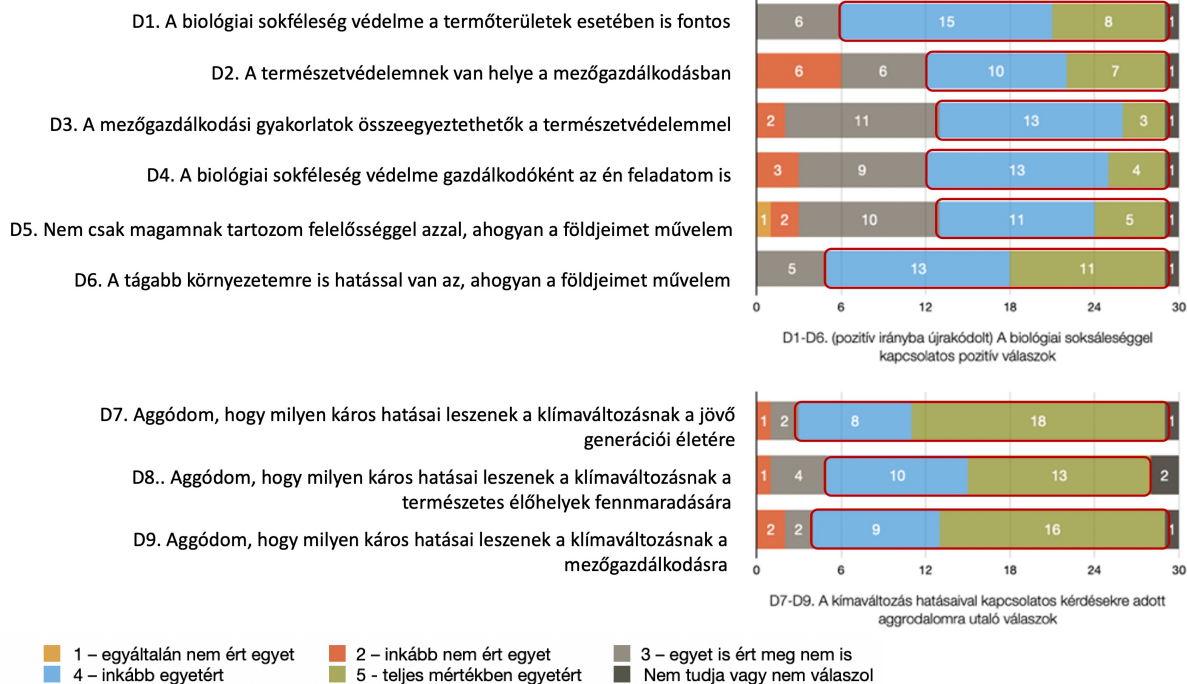
magányosan álló fa 8, fa-és bokorcsoport 10, vízvédelmi sáv, kisvízes élőhely, erózióvédelmi sáv 1-1 gazdálkodó birtokán lesz jelen. A kérdésre válaszoló gazdálkodók 39,1%-a semmilyen *nem termelő tájképi elemet* nem tart fent, míg a *védtett tájképi elemek* esetében ez az arány 21,7% (11. ábra).

A gyepekkel kapcsolatban az derül ki, hogy a **válaszadók 18,3%-ának van olyan állandó gyepterülete, amelyet szívesebben hasznosítana szántóként,** 13,6% pedig a talán választ jelölte meg a kérdésre. Ennek a C10. kérdésre adott válasz szerint három oka van, hogy ezt mégsem tudják megtenni: vagy valamilyen védettség alatt áll, és/vagy attól tart a gazdálkodó, hogy nem kap meg valamilyen támogatást, és/vagy tudatában van annak, hogy visszaállítási kötelezettsége keletkezne amennyiben ezt megtenné. A **válaszadók 30,4%-a vont már valaha szántóművelés alá állandó gyepterületet.**

A D blokk a gazdálkodók **biológiai sokféleséggel kapcsolatos attitűdjét,** illetve a **klímaváltozás hatásaival szembeni aggodalmat vizsgálta.** A válaszok alapján elmondható, hogy a gazdálkodók **76,7%** gondolja úgy, hogy a **biológiai sokféleség megőrzése a termőterületek esetében is fontos,** míg **56,6%,** hogy a természetvédelemnek van helye **mezőgazdaságban, 53,3%,** hogy a **természetvédelem és a gazdálkodási gyakorlatok összeegyeztethetők egymással,** illetve **56,6% szerint gazdálkodóként az ő feladata is a biológiai sokféleség védelme.** A gazdálkodók **53,4%-a szerint nem csak magának tartozik felelősséggel** azzal kapcsolatban ahogyan a földjeit műveli és **80% gondolja, hogy a tevékenysége a tágabb környezetére is hatással van** (12. ábra).

A gazdálkodók **86,7% aggódik a klímaváltozás káros hatásai miatt a jövő generációira nézve,** **76,6% aggódik a természetközeli és természetes élőhelyek fennmaradása miatt,** illetve **83,3% aggódik a klímaváltozás mezőgazdálkodásra gyakorolt káros hatásai miatt** (12. ábra).

A **válaszadók 56%-a nem Lónyán él,** hanem valamelyik környező településen (Mátyus, Tizsakerecseny, Benk, Tiszamogyorós, Mezőladány, Tiszabездéd vagy Tiszaadony), illetve 4 fő Kisvárdán, 2 fő Nyíregyházán, egy fő Debrecenben. A **válaszadók 60%-a rendelkezik valamilyen mezőgazdasággal kapcsolatos szakirányú képzettséggel,** többségük arany vagy ezüstkalászos gazda, de van a válaszadók között, agrármérnök, okl. gazdasági agrármérnök erdész, mezőgazdasági technikus, biológiai talajérő-gazdálkodási szakmérnök, mezőgazdasági szaktanácsadó szakmérnök és okl. tájépítész mérnök is.

12. ábra A gazdálkodók attitűdje a biológiai sokféleség megőrzésével és a klímaváltozással kapcsolatban
(Borkó Anna, 2024)

3.2. Eredmények megvitatása

Szereplők: A döntéshozatal és a végrehajtás kérdései

A KAP kialakításában **EU-s és hazai szereplők széles köre vesz részt**. A KAP fő irányainak kialakításáért az EU intézményei a felelősek, így magyar érdekeket a **miniszterelnök a Tanácson**, míg a **képviselőink az EP-n keresztül** érvényesíthetjük. A gazdálkodók érdekeivel kapcsolatban az EU lobbiszervezetei (környezet és természetvédelmi kérdésekben leginkább a zöld pártok) bár hallatják a hangjukat, semmiképp sem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy ezek a szervezetek összetételükből adódóan elsődlegesen nyugat-európai érdekeket érvényesítenek, amelyek sok esetben nem összeegyeztethetők a hazai érdekekkel. A kelet-európai gazdálkodók az EU gazdálkodói érdekképviselésének fő **irányvonalától teljesen eltérő jellegű problémákkal küzdenek**, azonban **Magyarország és a régió érdekei ezekben a párbeszédekben sokkal kevésbé tudnak megjelenni**.

Érzékeny téma továbbá a jelenleg fennálló politikai konfliktusunk az EU-val. A jelenleg zajló **jogállamiságról szóló vita jelentősen korlátozza Magyarország érdekérvényesítő képességét**. Tény, hogy a külpolitikai érdekek összefonódása miatt, egyébként sincs tisztán a KAP-val kapcsolatos érdekérvényesítés, azonban **a kialakult helyzet önmagában sem kedvez a magyar agrárium fejlődési lehetőségeinek**.

Az új rendszer a tagállamok **döntéshozatali körébe helyezte a végrehajtási döntések meghozatalát**. Ezzel lehetőséget biztosítanak a **területi különbségek figyelembevételére**, viszont a **nagyobb rugalmasság** ilyen módon **bizonytalanná és a tagállamok környezet és természetvédelmi ambíciójától függővé teszi a megfelelő végrehajtást**. A hazai megvalósításban a jelenlegi politikai berendezkedés miatt **Magyarország Kormánya abszolút döntéshozatali pozícióban van** a KAP hazai megvalósítását tekintve. A gazdálkodók érdekeinek képviselése a **gazdakörök által történik**, ezek vezetői azonban sokszor szintén nem függetlenek a kormánytól. A játékszabályok dimenzió forráskutatásának eredményei alapján kijelenthető, hogy a **magyar kormány jelenleg más ügyeket kezel prioritásként** az agrárium fejlesztésében, így a **fenntarthatóság célok, illetve a természet- és tájvédelmi törekvések** a Közös Agrárpolitika hazai megvalósulásában **önkéntes alapokra helyezve, háttérbe szorulnak**.

Anyagi erőforrások: Az új KAP finanszírozásának lehetséges problémái

A fentebb tárgyalt politikai helyzet miatt **kialakult konfliktusok a finanszírozási keretekre is kihatnak**. A Magyarország számára elkülönített EU-s források visszatartása – ha még jelenleg nem is, – a jövőben a költségvetési hiányt tekintve problémákat okozhat a magyar mezőgazdaságban is. Mivel a **közvetlen kifizetések teljes egészében az EMGA-ból kerülnek finanszírozásra**, ezért ezek hosszútávú hiánya, vagy késedelmes kifizetése **hátráltathatja a fenntarthatóságot szolgáló alapszintű jövedelemtámogatás által ösztönzött természet- és biodiverzitási célok teljesítését**.

Magyarország költségvetésében külön fejezet tartalmazza az EU-s forrásokat. A fejezeti kiadási főösszege 3.880,5 milliárd Ft; 392,2 milliárd bevétellel, -3.488,3 milliárd Ft hiánnyal szerepel (Költségvetés, 2024). A 2024-es költségvetésben a KAP Stratégiai Terv Vidékfejlesztési Intézkedései címen **90 milliárd előirányzatot tartalmaz**, amiből az **idei év vidékfejlesztési pályázatainak egy részét kell majd finanszírozni**, beleértve az AGK és ÖKO programokat, a nem termelő célú beruházásokat és a Natura 2000 kompenzációt. Amennyiben ezeket a támogatásokat nem kapja meg az ország, a kifizetéseket – ha csak átmenetileg is, de – hazai forrásokból kell pótolni, a megszorítások pedig **a prioritásokat tekintve a zöld szempontokat veszélyeztethetik** a legrosszabb forgatókönyv esetén.

Játékszabályok: A mezőgazdálkodási gyakorlatok legfontosabb kérdései

Az új KAP hazai kialakításában történtek **fontos változások**, viszont **számos olyan kérdésben nem született megoldás**, amely köztudottan már az **előző programozási időszakban is komoly gondot**

jelentett a ZI emelek fenntartására és a biológiai sokféleség megőrzésére nézve. A következőkben a dimenzió szintézise alapján megfogalmazott leglényegesebb kérdésekre térek ki.

Bár a **támogatható területek fogalma bővült**, az **EFA elemek paraméterei nem változtak**, így például a fiatal fásítások amíg nem érik el az 50%-os fás szárú borítottságot, nem felelnek meg a *nem termelő tájképi elemek* definíciójának. **A területi alapú támogatásból ezek az új rendszer szerint már nem kerülnek ki, viszont továbbra sem elszámolhatóak a HMKÁ 8-ban.** Ebből adódóan meglehet, hogy mivel a gazdálkodóknak azonnali haszna nem származik ezekből, terméskiesés viszont igen, ezért továbbra sem érdekelték a megtartásban. Ez a probléma azokban esetekben is megjelenik, amikor egy adott tájelem azért nem felel meg a *nem termelő tájképi elem* definíciójának, mert a szántó szélén helyezkedik el és egy része a szomszédos gyepterületre is átnyúlik, így nem csak “szántó által határolt”. Ezen kívül fontos megállítást, hogy a tájképi elemek lehatárolása MePAR-ban még mindig nem teljes körű.

Az AÖP “*Táblaméret korlátozása, biológiai sokféleség védelme*” gyakorlatát tekintve szintén pozitívként hozható fel, hogy a **támogatható területek körének bővülése miatt, a bevetetlenül hagyott területekre is igényelhető területalapú támogatás**, így “csak” terméskiesés terheli a gazdálkodót. Azokra az esetekre is vonatkozik, amikor különböző mezőgazdasági termelők által művelt táblákon történik azonos növényfaj vagy magkeverék vetése. Ilyen esetben értelemszerűen a vállalat teljesítő gazdálkodónak kell kialakítania az elválasztó területet a saját tábláján. Ezzel szemben, tekintettel arra, hogy az **agrárterületek biodiverzitásának legnagyobb hátráltatója a nagytáblás művelés okozta élőhely-fragmentáció**, úgy gondolom, hogy ennek a vállalatnak **nem választhatónak kellene lennie, hanem kötelezőnek.**

Azt egyelőre még nem tudjuk, hogy az AÖP esetében pozitív vagy negatív hatása lesz a biológiai sokféleségre annak, hogy **1 éves ciklusra pályázható**, az AKG vagy az ÖKO 5 évre tett kötelezettség vállalásaival szemben. Egyrészt ez a **gazdálkodók számára könnyebben teljesíthetőnek tűnhet és a kisebb felelősség fokozhatja a részvételt**, másrészt viszont az **1 éves ciklusok bizonyos esetekben túl rövidek ahhoz, hogy az agrárökoszisztémák állapotában pozitív változásokat eredményezzen.**

Lényeges kritika továbbá, hogy **Feltételeesség előírásai nem vonatkoznak a kisüzemi gazdálkodást végzőkre**, illetve **ökológiai gazdálkodást folytatókra**, így például azoknak a gazdálkodóknak **akiknek szántóterületük nem éri el a 10 hektárt nem kell nem termelő területeket és tájképi elemeket fenntartaniuk.**

A legelők fenntartása és a legeltetés kérdése szintén fontos téma. A **legeltetés csökkenésének megállítása érdekében a legeltető állattartást célzottan kellene támogatni**, olyan módon, hogy ez a rendkívül idő- és energiaigényes, egyre kevesebbek által végzett tevékenység **rövid és hosszú távon is megérje** a sok erőfeszítés a gazdálkodóknak.

Egyértelműen kijelenthető, hogy a korábbi KAP-ot számos kritika érte azzal kapcsolatban, hogy nem támogatja a klímaadaptációs célokat, sőt számos intézkedése kifejezetten hátráltatta a ezeket a törekvéseket (ECA, 2018). Az új KAP-ban a támogatható területek kibővítésével a gazdálkodók kevesebb anyagi áldozattal zöldíthetik a szántóföldjeiket, amennyiben megvan erre a szándékuk. Azonban mivel ez a **gazdálkodók részéről egy döntés kérdése és nem előírás szintjén jelenik meg**, ezért a sikeressége nem előrevezethető. Ezen kívül szintén fontos, hogy az új KAP rendszer **továbbra sem teljesítmény alapon nyújt támogatást**, hanem bizonyos gyakorlatok elvégzéséért, vagy éppen kertüléséért fizet. Ily módon a teljesítmény-ellenőrzések hiánya miatt a gyakorlatok hatékonyságára nézve továbbra is csak becsléseink vannak.

Narratívák: Az attitűdök kérdései

A dolgozat a döntéshozatali szereplők narratíváit a KAP hazai megvalósulása szempontjából tárgyalja. Az EU-s célkitűzések megvalósítása érdekében történő tervezett **beavatkozások jellege és kötelező előírások vizsgálata** arra enged következtetni, hogy **a magyar döntéshozók az EU által kijelölt kötelező tevékenységeket túl nem kíván zöld szempontokat érvényesíteni a magyar agrárpolitikában – többek között – a ZI elemek tekintetében sem**. Szilvácsku (2024) rávilágít arra is, hogy a JFGK előírások már meglévő EU-s jogszabályokra épülnek, tehát a KAP-ban **ismétlődő jelleggel** jelennek meg. Ehhez hasonlóan a **HMKÁ előírások** a (korábbi Kölcsönös Megfeleltetés), jelenleg **Feltételeesség mechanizmusaitól függetlenül alkalmazandók** és minden mezőgazdasági termelőre vonatkozóan kötelező érvényűek, ezért be nem tartásuk szankcionálható, **attól függetlenül, hogy a gazdálkodó részesül-e KAP támogatásban**, vagy sem (Szilvácsku, 2024). Ennek értelmében a KAP szempontjából legjelentősebbnek tekintett **természet- és biodiverzitás védelmét szolgáló előírások valójában a KAP-tól függetlenül jelen vannak a uniós jogi szabályozásban**. Ennek alapján felmerül a kérdés: Mi is a magyar KAP hozzáadott értéke?

Magyarország a kelet-európai régióval együtt a mezőgazdaságuk versenyképességéért küzd. Ezen országok nemzetgazdaságában a mezőgazdaságnak még mindig jelentős szerepe van. **A gazdálkodók jövedelme nagyrészt az uniós támogatásokból keletkezik**, az elmúlt évek **aszálykárjai**, illetve a **ukrán**

gabona szabályozatlan, vám és mennyiségi korlátozás nélküli behozatala, nagyon komoly károkat okozott többek között a magyar gazdálkodóknak is.

Ez a hozzáállás a gazdálkodók narratíváiban is nyomonkövethető. A **profit a piaci kereset és a támogatások feltételeinek teljesítése a leginkább meghatározó a gazdálkodás módjában.** Emellett a gazdálkodók kb. **20% veszi figyelembe ezek mellett a biológiai sokféleség és a talaj védelmét, illetve a környezeti és természeti adottságokat is.** A gazdának sokszor problémát okoz a kifizetésekre való pályázás és az adminisztráció. Vannak akik annak ellenére, hogy igényelnék, nem kapnak segítséget. A **nem termelő területekről és tájképi elemekről eltérően vélekednek,** a válaszokból kiderül, hogy **válaszadók több mint fele nem tartana fent nem termelő területeket, ha nem kapna utána támogatást.** A tájelemekkel kapcsolatban a **fás, cserjés sáv, magányosan álló fák, illetve fa és cserjecsoportok jelenlétében és megtartásában látszik pozitívabb hozzáállás,** a többi tájelem nem igazán képi érdeklődés tárgyát a mintaterületen, részben azért, mert nem is igazán fordulnak elő.

A biológiai sokféleséggel kapcsolatos attitűd-vizsgálatból kiderül, hogy **a gazdálkodók többségét igenis foglalkoztatja a biológia sokféleség megőrzésének kérdése és tisztában van azzal, hogy a tágabb környezetére is hatással van, hogy hogyan gazdálkodik.** A válaszokból az is kiderül, hogy a **túlnyomó részük aggódik a klímaváltozás hatásai miatt,** a természetes élőhelyek fennmaradását, a jövő generációinak életét, illetve a mezőgazdaság jövőjét tekintve is. Ezek alapján elmondható, hogy a gazdálkodók **többsége tisztában vannak a biodiverzitás kérdését érintő problémákkal és legalább részben megvan bennük szándék a javító törekvésekre.** Azonban a magyar mezőgazdaság állapotát tekintve, az **önkéntes vállalások megfelelő ellentételezés nélkül nem várhatóak el,** és semmiképpen sem fogalmazhatóak meg morális elvárásként **a ki nem fizetődő tevékenységek végzése.**

3.3. Eredmények összefoglalása

A Közös Agrárpolitika (KAP) kialakításában és végrehajtásában szereplők széles köre vesz részt. A **döntéshozatal két szinten történik.** Az EU intézményei felelősek a KAP fő irányainak kialakításáért, amely során a magyar érdekeket a miniszterelnök a Tanácsban, valamint a magyar képviselők az Európai Parlamenten keresztül képviselik. Ugyan a fenntarthatósági érdekeknek hangot adnak az EU lobbiszervezetei és a zöld pártok, ezek elsősorban nyugat-európai érdekeket képviselnek, a **középkelet-európai gazdálkodók érdekei kevésbé hangsúlyosak EU-s párbeszédekben.** A jelenlegi politikai konfliktusok, különösen az **EU-val folytatott jogállamisági vita, komoly korlátozást jelentenek Magyarországra érdekvéonyesítő képessége a KAP kapcsán is.** Az új KAP a tagállamok

döntéshozatali hatáskörébe helyezi a végrehajtást, ami lehetőséget teremt a területi különbségek figyelembevételére. Ugyanakkor ez a **rugalmasság bizonytalanságot eredményez** és a végrehajtást sikeressége a **tagállamok ambícióitól függ**. Magyarországon jelenleg a kormány abszolút döntéshozatali pozícióban van a KAP hazai megvalósításában.

Magyarország mezőgazdasága **erősen az uniós forrásokra van utalva**. A jelenlegi politikai helyzet miatt jelentkező problémák **kihívást jelenthetnek** a magyar mezőgazdaság számára is és veszélyeztethetik a zöld szempontok prioritizálását. A magyar állam jelenleg nem investál plusz pénzt a mezőgazdasági zöld átállásba.

Az új KAP hazai kialakításában számos fontos változás történt, de továbbra is jelen vannak régóta fennálló problémák. A **támogatható területek köre bővült**, ami egy nagyon pozitív változás a régi rendszerhez képest, azonban a **nem termelő tájképi elemek (korábban EFA) paramétereiben nem történt változás**, így sok esetben **nem számolhatók el a támogatási követelményekben olyan ZI elemek, amelyek valójában fontos funkciót töltenek be**. Emellett a **KAP továbbra sem teljesítmény alapján nyújt kifizetéseket**, hanem különböző gazdálkodási módok alkalmazásáért vagy kerülésért, függetlenül azok biodiverzitás megőrzés szempontjából tekintett hasznosságától. Magyarország agrárpolitikájának **hozzáadott értéke kérdéses**, mivel az **EU-s szabályozásban előírt kötelező előírások mellett nem tartalmaz igazán hatékony vállalatokat, csupán önkéntes alapon**.

A gazdálkodók döntéseit leginkább **a profit, a piaci kereslet és a támogatások feltételei befolyásolják**. Az **adminisztratív terhek és a támogatásokra való pályázás** sok esetben **problémát jelentenek** számukra. A **nem termelő területek** fenntartását általában **csak akkor vállalják, ha anyagilag kompenzálják őket a terméskiesésért**. A fás ZI elemek megőrzése iránt nagyobb az érdeklődés, más tájelemek kevésbé fontosak a gazdálkodók számára. A gazdák túlnyomó többsége aggódik a klímaváltozás hatásai miatt, valamint fontosnak tartják a természetes élőhelyek megőrzését. Bár a **gazdák többsége tisztában van a biodiverzitás védelmének fontosságával, az önkéntes elköteleződés megfelelő anyagi támogatás nélkül nem reális elvárás**.

4. GYAKORLATI ALKALMAZHATÓSÁG ÉS TOVÁBBI KUTATÁSI LEHETŐSÉGEK

4.1. Gyakorlati alkalmazhatóság

A kutatás módszertana **általánosan alkalmazható** különböző szakpolitikák elemzésére. Az Arts et. al, (2000) által leírt dimenziók elemzése lehetőséget ad, hogy az adott szakpolitikai döntéseket **átfogó**

módon elemezzük és ne csak egy-egy aspektusát vegyük figyelembe az általunk tárgyalni kívánt kérdéskörnek, kiemelve azt az intézményi és döntéshozatali kontextusból. Az olyan **komplex döntéshozatali mechanizmusoknál, mint a Közös Agrárpolitika kialakítása**, ez különösen fontos, mivel a **politikai érdekek dinamikus jellegéből adódóan a döntéshozók helyzete**, így az **érdekérvényesítő képessége is folyamatosan változik**. Ennek messzemenő **hatásai lehetnek a támogatások kialakítására**, amely a **mezőgazdaság prioritásaiban, majd idővel a táj állapotában** is megmutatkozik.

A narratívák dimenzió gazdálkodói részének **terület-specifikussá tétele** az általánosíthatóságot nem feltétlenül teszi lehetővé – bár nem is igazán ez volt a célja a kutatásnak –, ezzel szemben **növeli a mérés belső érvényességét és pontosságát az adott mintaterületre, Lónyára vonatkoztatva**. A kutatás eredményei **lokális szinten fontos összefüggésekre mutatnak rá**, és egy átfogó képet adnak arról, hogy a **helyi gazdálkodók hogyan és milyen elvek alapján alakítják a lónyai tájat**. Ennek ismeretében a **tájjal, a táj védelmével kapcsolatos helyi döntések egy racionálisabb és hosszú távon fenntartható alapra helyezhetőek**, legyen szó akár ZI fejlesztésről, akár egyéb, a biodiverzitás-védelemét szolgáló intézkedésről, beavatkozásról, vagy tervezési feladatról.

4.2. További kutatási lehetőségek

A dolgozat célja az volt, hogy **átfogó képet adjon az új KAP támogatási rendszeréről, különös tekintettel a ZI elemek fenntartását és a biológiai sokféleség védelmét szolgáló intézkedésekre**. A tartalmi és időbeli korlátok miatt kevésbé részletesen kerültek tárgyalásra a Vidékfejlesztési pillér, fenntarthatóságot szolgáló támogatási formái, úgy, mint az AGK és ÖKO támogatások önkéntes előírásai. Ezek figyelembevétele még komplexebb képet tudna adni a fenntarthatóbb gazdálkodás támogatási feltételeinek meglétéről. Az általam leírt dimenziók továbbá olyan lényeges összefüggésekre világítanak rá, amelyek **további kutatási kérdések** megfogalmazására adnak lehetőséget.

A helyi gazdálkodók narratíváinak ismerete, illetve a **jelenlegi szakpolitikai kontextus ismerete** többek között a **település jövőbeli földhasználatára, tájhasználatára vonatkozó forgatókönyvek** megismerésére is lehetőséget terem. A dimenziók leírása által olyan **térben is modellezhető szcenárió-elemzés készíthető**, amely előrevetíti a jelenlegi KAP várható hatásait, illetve lehetőséget teremt arra is, hogy az egyes dimenziókban bekövetkező változások előre látható következményeire felkészüljünk.

Irodalomjegyzék

Nyomtatott irodalom

- Ángyán, J. (1997). A természetvédelmi, ökológiai szempontok üzemi szintű integrálása a mezőgazdasági birtoktervezésben. „Zöld Belépő”: EU-csatlakozásunk környezeti szempontú vizsgálata. MTA Stratégiai Kutatási Program, Gödöllő. 57 p.
- AÖP (2023). Az Agro-ökológiai Program a 2023-2027-es támogatási időszakban. Tájékoztató kiadvány, Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, Budapest. 978-615-6564-08-5
- Arts, B., van Tatenhove, J., & Leroy, P. (2000). Policy arrangements. In B. Arts, J. van Tatenhove, & P. Leroy, Political modernisation and the environment: The renewal of environmental policy arrangements (pp. 53-69). Springer Netherlands.
- Bajwa, A. A., Farooq, M., Nawaz, A., Yadav, L., Chauhan, B. S., & Adkins, S. (2019). Impact of invasive plant species on the livelihoods of farming households: evidence from *Parthenium hysterophorus* invasion in rural Punjab, Pakistan. *Biological Invasions*, 21(11), 3285-3304.
- Benedict, M. A., & McMahon, E. T. (2002). Green infrastructure: smart conservation for the 21st century. *Renewable resources journal*, 20(3), 12-17.
- Brown, C., Kovacs, E.K., Zinngrebe, Y., Albizua, A., Galanaki, A., Grammatikopoulou, I., Herzon, I., Marquardt, D., McCracken, D., Olsson, J., Villamayor-Tomas, S. (2019). Understanding farmer uptake of measures that support biodiversity and ecosystem services in the Common Agricultural Policy (CAP). Report prepared by an EKLIPSE Expert Working Group. Centre for Ecology & Hydrology, Wallingford, United Kingdom
- Dorgai, L. (szerk.). (2004). A magyarországi birtokstruktúra, a birtokrendezési stratégia megalapozása. Agrárgazdasági Kutató Intézet.
- Halmai, P. (szerk.), Elekes A., Halmai P., Maácz M., Nagy A., Pál Z., Szegedyné F. Á., & Vásáry M. (2020). *A Közös Agrárpolitika rendszere*. Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Hartvigsen, M. (2013). FAO Land Tenure Working Paper 24: Land reform in Central and Eastern Europe after 1989 and its outcome in the form of farm structures and land fragmentation. <https://www.fao.org/documents/card/en/c/c6bae647-1604-5e09-b664-af2e9f720006/>
- KAP kiadvány, (2023). Közös Agrárpolitika, 2023-2027. Tájékoztató kiadvány, Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, Budapest. 978-615-6564-09-2
- KM, (2018): Kölcsönös Megfeleltetés. Gazdákodói Kézikönyv, Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, Budapest. ISSN 2630-8355
- Koós, B. (szerk.) (2023). Területi Riport 2023. Területi folyamatok Magyarországon 2021-2023. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete Budapest, 2023. ISBN 978-615-5754-52-4
- Lambin, E. F., & Geist, H. J. (szerk.). (2008). Land-use and land-cover change: local processes and global impacts. Springer Science & Business Media.
- Liefferink, D. (2006). The dynamics of policy arrangements: turning round the tetrahedron. In B. Arts, & P. Leroy (Eds.), Institutional dynamics in environmental governance (pp. 45- 68). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/1-4020-5079-8_3
- Lőrinci, R. (2003). A természetvédelmi szempontú mezőgazdálkodás földhasználati rendszerének fejlesztése Bonyhád külterületének példáján. Doktori (PhD.) értekezés. Szent István Egyetem, Gödöllő. 124p.
- Márkus, F. (1993). Extenzív mezőgazdaság és jelentősége Magyarországon. WWF-füzetek, 6. WWF Magyarországi Képviselő, Budapest. 24 p.
- Miskó K., Fogarasi J. (2019). Az ökoszisztéma- szolgáltatások értékelésének tapasztalatai és agrárgazdasági jelentősége. *Gazdálkodás*, 63(2) 95-115.

- NAK, (2023). A Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot fenntartására vonatkozó gyakorlatok (HMKÁ). Tájékoztató kiadvány, Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, Budapest. 978-615-6564-12-2
- NTA, (2015). A 4. Nemzeti Környezetvédelmi Program melléklete, Nemzeti Természetvédelmi alapterv IV. A természetvédelem szakpolitikai stratégiája 2014-2019
- Szabó, Sz. (szerk.) (2010). Vidéki térségek Magyarországon és azok főbb társadalmi-gazdasági problémái. In *Társadalom- És Gazdaságföldrajzi Tanulmányok* (Vol. 5). Trefort Kiadó.
- Šantl, S. (szerk.) (2021). *Handbook for recognising and planning green infrastructure*. Institute for Water of the Republic of Slovenia, Ministry of the Environment and Spatial Planning, Ljubljana. 67 p.
- Szarvas, P. (2010): Mezővédő erdősávok, fasorok jellemzése, ökológiai feltárása, kihatásai. Doktori értekezés. Debrecen. 149. p
- Skokanová, H., Netopil, P., Havlíček, M., & Šarapatka, B. (2020). The role of traditional agricultural landscape structures in changes to green infrastructure connectivity. *Agriculture, ecosystems & environment*, 302, 107071.
- Stratégiai Terv, (2023). Magyarország KAP Stratégiai Terve. <https://kormany.hu/dokumentumtar/magyarország-kap-strategiai-terve-2023-2027>
- Szilvácsku, Zs. (2024). A mezőgazdálkodás ökológiai hálózatra gyakorlott hatásai in Filepné Kovács, K. és Szilvácsku, Zs. *Ökológiai hálózat és szakpolitikák : Az ökológiai hálózat védelmének lehetőségei különböző szakpolitikákon keresztül*. Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gödöllő. 151 p. ISBN 978-963-623-090-6
- Takács, V. (2008). Útfásítások közlekedésbiztonsági vizsgálata Sopron- Fertőd kistérség Területén. Doktori (PhD.) értekezés. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron.
- Tóth, E. (2003). Fönntartható mezőgazdasági földhasználat: az integrált tervezés lehetőségei. *Földrajzi Értesítő: Vol. LII* 3–4, pp. 215–227).
- ZI, (2017). Zöldinfrastruktúra-hálózat fejlesztése. A zöldinfrastruktúra-hálózat felmérésével és fejlesztésével kapcsolatos hazai és nemzetközi tapasztalatok/jó gyakorlatok feldolgozása, adatigények meghatározása. MTA Ökológiai Kutatóközpont, Ormos Imre Alapítvány, Budapest. 158 p.
- ZIFFA, (2016). Módszertani útmutató a zöld infrastruktúra fejlesztési és fenntartási akcióterv készítéséhez, 1.0. változat, 2016. április, top-2.1.2-15/6.3.2-15 zöld város kialakítása felhíváshoz.
- Zsebmbery, Z. és Kisné Fodor, L. (szerk.) (2021) Ökoszisztéma-szolgáltatásokról gazdálkodóknak. Ismertető az agráriumhoz kapcsolódó ökoszisztéma-szolgáltatásokról. *Természetvédelmi Füzetek* 12. Agrárminisztérium, Budapest. ISBN 978-615-5673-89-4

Internetes források

- COE, (2010). Az Európai Táj Egyezmény. <https://rm.coe.int/16802f3faf>
- ECA, (2018). ECA. 2018. Opinion 7/2018 (pursuant to Article 322(1)(&) TFUE) concerning Commission proposals for regulations relating to the Common Agricultural Policy for the post-2020 period (COM(2018) 392, 393 and 394 final). European Court of Auditors, Luxembourg, 60 p.
- EB, (2012). A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának Környezetbarát infrastruktúra — Európa természeti tőkéjének növelése
- EB, (2013). Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és Régiók Bizottságának – Környezetbarát infrastruktúra – Európa természeti tőkéjének növelése 2013. Santl et al. 2021
- EP, (2023a): *A közös agrárpolitika (KAP) és a szerződés*. (2023). Europa.eu. Retrieved April 14, 2024, from <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/103/a-kozos-agrarpolitika-kap-es-a-szerzodes>

- EP, (2023b): *A KAP finanszírozása: tények és számadatok.* (2023). Europa.eu. Retrieved April 14, 2024, from <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/106/a-kap-finanszirozasa>
- ET, (2024). Európai Tanács Tájékoztatója a Közös Agrárpolitikáról. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/cap-introduction/> (2024.04.23.)
- EU, (2024). Agriculture and rural development, A közös agrárpolitika áttekintése https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_hu
- EU-BS, (2011). Az EU biodiverzitási stratégiája 2020-ig. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/biodiversity/>
- EU-BS, (2021). Az EU biodiverzitási stratégiája 2030-ig. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/biodiversity/>
- EU, CAP (n.d). *Az új közös agrárpolitika legfontosabb szakpolitikai célkitűzései.* (n.d.). Agriculture and rural development. Retrieved April 14, 2024, from https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27/key-policy-objectives-cap-2023-27_hu
- EU-FTF, (2021). Farm to Fork Strategy. Az Európai Bizottság tájékoztatója. https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en
- EU-GD, (2019). Európai Zöld Megállapodás, Az Európai Bizottság tájékoztatója. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hu
- Filepné Kovács, K. 2019. Mi a Európai Tájékoztató jelentősége. Agroforum. <https://agroforum.hu/szakcikkek/taj-ter-kep/mi-az-europai-tajegyzmeny-jelentosege/>
- Költségvetés, 2024: Magyarország Költségvetése a 2024-es évre. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2300055.tv>
- KSH, (2023a). Agrárrium, 2023. Előzetes adatok. <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/agrarium-2023-elozetes-adatok/index.html#tovbbcskkentagazdasgokszma>
- KSH, (2023b). Területi adatok Lónya lakosságára vonatkozóan 2023. <https://www.ksh.hu/teruleti-adatok>
- KSH, (2022). Az erdőgazdálkodási célú erdőterület megoszlása tulajdonforma szerint, december 31. https://www.ksh.hu/stadat_files/kor/hu/kor0002.html
- KSH (2019). Magyarország földterülete művelési ágak szerint [ezer hektár] https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0008.html
- TeIR, (n.d). Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TEIR) <https://www.teir.hu>
- VP, (2016). Vidékfejlesztési Program 2014 - 2020 - Éves végrehajtási jelentés Magyarország. https://ec.europa.eu/enrd/sites/default/files/evaluation_publications/ves_vegrehajtasi_jelentes_2016_vp.pdf
- VP, (2024). Vidékfejlesztési pályázatok kiírásai a 2024-es évre. <https://cdn.kormany.hu/uploads/sheets//e/e3/e36/e3669cebd9a00e6213694fbc915bb0.pdf>
- INT-01 Magyarország Ökosztisztá-térkép. Agrárminisztérium, 2019 DOI: 10.34811/osz.alapterkep

Mellékletek

1. Melléklet: A kérdőív kérdezőbiztosi változata az alábbi Google Drive linken érhető el: <https://drive.google.com/file/d/11Edftb-ivMh3f4zaSgNxd7wSHlksnIHk/view?usp=sharing>

Célkitűzések és igények	Fő szükségélet	Szükségletek	Kapcsolódó hazai stratégia	KAP beavatkozás
Fő célkitűzés: SO4 Többek között az üvegházhatásúgáz-kibocsátás csökkentése és a szénmegkötés fokozása révén hozzájárulás az éghajlatváltozás mérsékléséhez és az éghajlatváltozáshoz való Megfogalmazott igények: - Gyepgazdálkodás fejlesztése az ökológiai szempontok teljes körű figyelembe vételével - A talajok és ökoszisztémák szénmegkötő képességének javítása - A talajok és ökoszisztémák vízmegtartó képességének javítása a földhasználatváltás ösztönzésével - Magas természeti értékű területek természeti állapotának megőrzése, illetve javítása	4.1. ÜHG, illetve légköri terhelést jelentő gázok kibocsátásának csökkentése mezőgazdasági eszközökkel 4.4.Az éghajlatváltozás negatív hatásainak mérséklése és az azokhoz való alkalmazkodás elősegítése a technológiák és földhasználatok felülvizsgálatával	4.1.1.A talajok és ökoszisztémák szénmegkötő képességének javítása: gyepterületek, nem termő területek, vizes élőhelyek, szegély élőhelyek, mezővédő fasorok kialakítása, fenntartása, agrotechnológiai gyakorlatok fejlesztése, trágyakijuttatás megváltoztatása 4.4.2. A gazdaságosság határán művelt szántóföldi termőhelyek hasznosításának felülvizsgálata, alternatív hasznosítás optimalizálása, A talajok és ökoszisztémák vízmegtartó képességének javítása a földhasználatváltás (erdő, gyepp, vizes élőhely) ösztönzésével, a felszínborítás mozaikossá tételével (szegélyélőhelyek, nem termelő területek), illetve a vízmegőrző agrotechnikák alkalmazásával beleértve a művelés alá vonható vonalas vízvisszatartó létesítmények kialakítását is	- A 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia - Nemzeti Energia- és Klímaterv - Nemzeti Tiszta Fejlődési Stratégia 2021 - Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030	- Agro-ökológiai program (AÖP) - Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések (AKG) - Ökológiai gazdálkodás támogatása (ÖKO) - Agro-ökológiai nem termelő beruházások (Vidékfejlesztés) - Agro-ökológiai földhasználat-váltást ösztönző kifizetés (Vidékfejlesztés) - Agro-ökológiai program (AÖP) - Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések (AKG) - Ökológiai gazdálkodás támogatása (ÖKO) - Agro-ökológiai nem termelő beruházások (Vidékfejlesztés) - Agro-ökológiai földhasználat-váltást ösztönző kifizetés (Vidékfejlesztés) - Erdőtelepítési és fásítási beruházások támogatása (Vidékfejlesztés)
Fő célkitűzés: SO5 A fenntartható fejlődés és a természeti erőforrásokkal – például a vízzel, a talajjal és a levegővel – való hatékony gazdálkodás támogatása többek között a vegyi anyagoktól való függés csökkentésével Megfogalmazott igények: - Vízhiány kezelése a szántóföldi növénytermesztésben - Gyepgazdálkodás fejlesztése az ökológiai szempontok teljes körű figyelembe vételével - Üzemszintű talajerő- és tápanyag-gazdálkodás kialakítása - A tápanyagvesztesség csökkentése, a tápanyagok kimosódásának megakadályozása - Degradált talajok helyreállítása, vízgazdálkodásuk javítása - Termőföld védelem agrár-erdészeti rendszerekkel - Felszíni és felszín alatti vizek fenntartható használata - Hullámtereken megfelelő növényzet kialakítása (invazív fajok, háttér-szennyezés) - Vizek parti zónájában típusától függő zonáció rehabilitációja, pufferzóna kialakítása - Vízvisszatartás elősegítése a talajban és a tájban - A mezőgazdasági eredetű légszennyezők és szálló por kibocsátásának csökkentése - Integrált környezetbarát növényvédelem - A folyamatos borítást biztosító erdőgazdálkodással művelt erdőterületek arányának növelése	5.1. A talajok állapotának javítása, védelme, fenntartható használata 5.2.A felszíni és a sekély felszín alatti vizek ökológiai és kémiai állapotának javítása 5.3. A területi vízvisszatartás feltételeinek megteremtése	5.1.2. A tápanyagvesztesség csökkentése, a tápanyagok kimosódásának megakadályozása ezt gátló technológiák (pl. pillangósok arányának növelése a vetésforgóban), illetve készítmények (pl. N- inhibitorok, mikrobiológiai készítmények) alkalmazásának elősegítésével hozzájárulva mindezzel a műtrágyahasználat és a növényvédőszer-használat csökkentéséhez. 5.1.3.A degradált talajok helyreállítása, ide értve a talajok szervesanyag tartalmának helyreállítását, a talajok vízgazdálkodási tulajdonságainak javítását és a nyomelem pótlást, valamint a talajok erózió és defláció elleni védelmét 5.1.4.Termőföld-védelmi célú agrár-erdészeti rendszerek elterjesztése (pl. fás szárú kultúrák talajvédelmi, vízvédelmi vagy levegő-minőség védelmi célú telepítése, mezővédő sávok kialakítása) 5.2.1.Felszíni és felszín alatti vizeink, vízbázisaink fenntartható használata, a mezőgazdasági eredetű szennyezésektől, illetve terhelésektől való védelme 5.2.2. A nagyobb vízfolyások hullámterein megfelelő növényzet kialakítása (mozaikosság növelése, inváziós fajok kiszorítása), a háttér felől érkező szennyezés csökkentése 5.2.3. Kisvízfolyások és állóvizek parti zónájában típusától függő zonáció rehabilitációja, pufferzóna kialakítása 5.3.1. Vízvisszatartás elősegítése a talajban és a tájban	- Magyarország 2022 - 2027 időszakra vonatkozó, harmadik vízgyűjtő-gazdálkodási terve - A biológiai sokféleség megőrzésére vonatkozó, 2021-2030 közötti időszakra szóló nemzeti stratégia - Talajvédelmi Cselekvési Terv - A Nemzeti Vízstratégiában (Kvassay Jenő Terv) szereplő hosszú távú célok: - Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030 - Nitrát Cselekvési program (27/2006. (II. 7.) Korm. rendelet a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről és 59/2008. (IV. 29.) FVM rendelet vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméhez szükséges cselekvési program részletes - A 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia	- Agro-ökológiai program (AÖP) - Gyümölcsösök újratelepítése - zöldség-gyümölcs (Vidékfejlesztés) - Vízfelhasználás hatékonyságát javító mezőgazdasági üzemen belüli beruházás (Vidékfejlesztés) - Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések (AKG) - Ökológiai gazdálkodás támogatása (ÖKO) - Agro-ökológiai nem termelő beruházások (Vidékfejlesztés) - Agro-ökológiai földhasználat-váltást ösztönző kifizetés (Vidékfejlesztés) - Agro-ökológiai program (AÖP) - Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések (AKG) - Ökológiai gazdálkodás támogatása (ÖKO) - Agro-ökológiai nem termelő beruházások (Vidékfejlesztés) - Agro-ökológiai földhasználat-váltást ösztönző kifizetés (Vidékfejlesztés)
Fő célkitűzés: SO6 Hozzájárulás a biológiai sokféleség csökkenésének megállításához és visszafordításához, az ökoszisztéma-szolgáltatások gyarapítása, valamint az élőhelyek és a tájak megőrzése Megfogalmazott igények: - Gyepgazdálkodás fejlesztése az ökológiai szempontok teljes körű figyelembe vételével - Az erdőállományok szénegyensúlyának megőrzése, klímaadaptív megújulásának elősegítése - A gazdaságosság határán művelt szántóföldi termőhelyek hasznosításának felülvizsgálata - Hullámtereken megfelelő növényzet kialakítása (invazív fajok, háttér-szennyezés) - Vizek parti zónájában típusától függő zonáció rehabilitációja, pufferzóna kialakítása - Vízvisszatartás elősegítése a talajban és a tájban - Natura 2000 mezőgazdasági élőhelyek természeti állapotának megőrzése, illetve javítása - Magas természeti értékű területek természeti állapotának megőrzése, illetve javítása - Gyepek jó ökológiai állapotának és fajgazdagságának fenntartása és fejlesztése - Művelt területek közötti ökológiai átjárhatóság és biodiverzitás biztosítása köztes zónák által - Natura 2000, valamint védett erdei élőhelyek természeti állapotának megőrzése, illetve javítása - A folyamatos borítást biztosító erdőgazdálkodással művelt erdőterületek arányának növelése - Erdők szerkezetének, korösszetételének javítása, erdőfelújítások ösztönzése - Mezőgazdaság, erdőgazdaság, vadgazdálkodás, természetvédelem közötti együttműködések támogatása - Ökoszisztéma szolgáltatások és a biológiai sokféleség jelentőségéről tájékoztatás a közvélemény felé - Pollinációs rendszerek stabilitásának biztosítása - Génmegőrzés, tájgazdálkodás lehetőségeinek kihasználása a klíma adaptív mező- és erdőgazdálkodásban - Ökológiai művelés alatt álló területek nagyságának növelése	6.1.A mezőgazdasághoz kötődő élőhelyek állapotának és a fajok helyzetének javítása 6.2. A mezőgazdasági területek mozaikosságának helyreállítása, földhasználatváltá 6.3. Az erdei élőhelyek állapotának és a fajok helyzetének javítása 6.5. Az ágazatok közötti együttműködések segítése, az ökoszisztéma szolgáltatásokkal, valamint a mezőgazdaság környezetre gyakorolt hatásával és a természetközeli gazdálkodás előnyeivel kapcsolatos tudásátadás erősítése	6.1.1.Natura 2000 mezőgazdasági élőhelyek természeti állapotának megőrzése, illetve javítása 6.1.2.Magas természeti értékű területek (agrár, erdő, vizes) természeti állapotának megőrzése, illetve javítása 6.1.3.Gyepek jó ökológiai állapotának és fajgazdagságának fenntartása és fejlesztése, cserjésedés megakadályozása pl. legeltetési állattartással 6.1.5.Környezetvédelmi megkötések és kezelési szabályok harmonizálása a szakszerű gyepgazdálkodás követelményeivel 6.2.1.Szegélyélőhelyek, földutak, mezővédő fasorok, mezsgyék visszaállítása, kialakítása, fenntartása 6.2.2.A területi diverzifikáció elősegítése a gazdaságos művelésre alkalmatlan szántóterületek alternatív, ökoszisztémának kedvező hasznosításával (gyep, erdő, vizes élőhely stb.) 6.2.3.Művelt területek közötti ökológiai átjárhatóság és biodiverzitás biztosítása köztes zónák által 6.2.4.Fenntartható vadgazdálkodás feltételeinek megteremtése, mezőgazdasági élőhelyekhez köthető madárfaajok állományának növelése 6.3.1.Natura 2000 erdei élőhelyek természeti állapotának megőrzése, illetve javítása 6.3.2.A folyamatos borítást biztosító erdőgazdálkodással művelt erdőterületek arányának növelése 6.3.3.Az erdők szerkezetének, korösszetételének javítása, erdőfelújítások ösztönzése az ökológiai szempontok teljes körű figyelembe vételével 6.5.1.Mezőgazdaság, vízgazdálkodás, gyepgazdálkodás, erdőgazdaság, vadgazdálkodás, természetvédelem közötti együttműködések támogatása 6.5.2.Ökoszisztéma szolgáltatások és a biológiai sokféleség jelentőségéről tájékoztatás a közvélemény felé 6.5.3.Pollinációs rendszerek stabilitásának biztosítása	V. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv (Az 5. Nemzeti Környezetvédelmi Program 1. melléklete) - Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv a 2021–2027-es időszak többéves pénzügyi keretére vonatkozóan - A biológiai sokféleség megőrzésére vonatkozó, 2021-2030 közötti időszakra szóló nemzeti stratégia - Nemzeti Erdőstratégia 2016–2030	- Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések (AKG) - Ökológiai gazdálkodás támogatása (ÖKO) - Agro-ökológiai nem termelő beruházások (Vidékfejlesztés) - Agro-ökológiai földhasználat-váltást ösztönző kifizetés (Vidékfejlesztés) - Natura 2000 mezőgazdasági területeknek nyújtott kompenzációs kifizetések (Vidékfejlesztés) - Agro-ökológiai program (AÖP) - Agro-ökológiai program (AÖP) - Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések (AKG) - Ökológiai gazdálkodás támogatása (ÖKO) - Agro-ökológiai nem termelő beruházások (Vidékfejlesztés) - Agro-ökológiai földhasználat-váltást ösztönző kifizetés (Vidékfejlesztés) - Natura 2000 erdei élőhelyek természeti állapotának megőrzése, illetve javítása (Vidékfejlesztés) - Erdőkörnyezetvédelmi többéves kötelezettségvállalások (Vidékfejlesztés) - Erdőkörnyezetvédelmi többéves kötelezettségvállalások (Vidékfejlesztés) - Az erdők klíma és környezeti teljesítményének javító beruházások (Vidékfejlesztés) - Vidékfejlesztési támogatások

2. Melléklet: Magyarország Kormánya narratívájának elemzése. (forrás: Startégiai Terv, 2023, szekesztés Borkó Anna Éva, 2024)